

10-poängsuppsats i Svenska
SSVD02 (Svenska 61-80p), Svenska 4, dk 3
Institutionen för humaniora och samhällskunskap
Vårterminen 2007

Film som hjälpmedel eller som text i egen rätt?

*En studie med utgångspunkt i svenskämnets
vidgade textbegrepp*

Handledare
Lennart Leopold

Författare
Jessica Gustavsson

Film som hjälpmedel eller som text i egen rätt?

*En studie med utgångspunkt i svenskämnets
vidgade textbegrepp*

Abstract

I kursplanen för ämnet svenska finns det relativt nya vidgade textbegreppet, vilket innebär att text inte längre innefattas av tryckt text utan även kan vara bild, film, teater etcetera. Denna studie tar sin utgångspunkt i film som text. Syftet med undersökningen är att studera huruvida film som text kan likställas med den litterära texten i svenskundervisningen eller om filmmediet fortfarande, som forskningen benämner det, anses vara av låg status.

I forskningsbakgrunden problematiseras filmens roll i svenskundervisningen och förslag på ytterligare bearbetningsmöjligheter angående film som text ges. Undersökningen grundar sig på intervjuer med tre gymnasielärare samt enkätundersökningar med respektive lärares elever, vilka läser kursen Svenska B.

Till skillnad från forskningen visar denna studie att lärarna inte enbart använder filmen för att illustrera en företeelse eller som en belöning till eleverna vid terminens slut. Lärarna i denna studie bearbetar nämligen filminnehållet på ett medvetet och djupgående sätt, vilket bekräftas av eleverna i enkätundersökningen.

Filmens status i undervisningen påverkas, enligt denna studie, av lärarens förhållningssätt till det vidgade textbegreppet. Vidare framkommer det att utbildning inom filmmediet ökar lärarnas trygghet, vilket leder till att de använder filmmediet mer frekvent än de lärare som saknar utbildning. Filmens status har enligt undersökningen höjts men den tenderar fortfarande att användas i mindre utsträckning än den litterära texten.

Ämnesord: Svenska, det vidgade textbegreppet, film, mediekunskap, medievetenhet, gymnasial nivå.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till de tre lärare som medverkat i och gjort denna undersökning möjlig att slutföra. Ett lika stort tack vill jag rikta till alla de elever som genom enkätundersökningar delgett mig sin syn på filmens roll och betydelse i svenskundervisningen. Tack!

Vidare vill jag även rikta ett stort tack till de personer, det vill säga lärarstudenter och handledare, som på olika sätt bidragit till att studien varit genomförbar.

Sist, men inte minst, vill jag rikta ett stort tack till min sambo och min familj som på ett betydelsefullt sätt stöttat mig under arbetets gång och uppmuntrat mig till att fortsätta undersökningen då inspirationen avtagit.

Tyringe 2007-06-02

Jessica Gustavsson

Innehåll

1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.1.1 Det vidgade textbegreppet.....	5
1.1.2 Filmens roll i kursplanerna.....	7
1.2 Syfte och problemställning	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Uppsatsens disposition	10
2 Forskningsbakgrund	11
2.1 Text som fakta, fiktion eller faktion?	11
2.1.1 Dokumentärfilmen och dess problematik.....	12
2.1.2 Spelfilm med dokumentära inslag	13
2.2 Hollywoodfilmen – den klassiska spelfilmen	14
2.2.1 Spelfilm som berättande källa	15
2.2.2 Spelfilm som historisk källa	16
2.2.3 Film som illustration, utfyllnad och jämförelse	17
2.3 Lärandeteorier och didaktiska perspektiv	18
2.3.1 Läsarens möte med texten.....	18
2.3.2 Mediekunskap – den demokratiska medborgarens rättighet	19
2.3.3 Medievetenhet.....	20
2.4 Sammanfattning utifrån forskningsbakgrunden	21
2.5 Problemprecisering	22
3 Empiri	22
3.1 Metodbeskrivning	22
3.1.1 Intervjuundersökning	23
3.1.2 Enkätundersökning.....	24
3.2 Genomförande och uppläggning	25
3.2.1 Val av lärare	25
3.2.2 Val av elever	26
3.2.3 Etiska överväganden	27
4 Resultat	28
4.1 Redovisning av intervjuundersökningen	28
4.1.1 Tove	28
4.1.2 Nilla.....	32
4.1.3 Kalle.....	35
4.2 Redovisning av enkätundersökningen	39
4.2.1 Toves elever	39
4.2.2 Nillas elever	41
4.2.3 Kalles elever.....	42
4.3 Analys av allmänna tendenser	44
4.3.1 Personlig konsumtion av film	44

4.3.2 Hur elever lär utifrån film	45
4.3.3 Filmen i svenskundervisningen	47
4.3.4 Ett källkritiskt och analytiskt förhållningssätt till film	48
4.3.5 Det vidgade textbegreppet.....	49
5 Diskussion utifrån film som text	50
5.1 Förhållningssättet till det vidgade textbegreppet	51
5.2 Filmen som text i undervisningssammanhang	52
5.2.1 Film som illustration, utfyllnad och jämförelse	53
5.2.2 Bearbetning av film som text utifrån olika infallsvinklar.....	55
5.2.3 Fakta, fiktion eller faktion?	58
5.3 Vad elever lär utifrån film	60
5.4 Metoddiskussion	62
5.5 Konsekvenser för lärarrollen och förslag till ytterligare forskning	64
6 Sammanfattning.....	65
7 Avslutning.....	67
Referenser.....	68
Internetkällor	70
Bilaga 1. Intervjufrågor angående film	71
Bilaga 2. Enkätundersökning angående film	73

1 Inledning

Jag studerar nu sista terminen på lärarutbildningen vid Högskolan Kristianstad och har under fem års tid utbildats i min ämneskombination, svenska och historia. Under dessa år har jag endast vid ett tillfälle kommit i kontakt med hur jag som lärare kan använda mig av film i undervisningen. Denna kontakt skedde utifrån ämnet historia där vi lärarstudenter, genom en fempoängskurs, delgavs hur vi skulle kunna arbeta med dokumentärfilmer och den historiska spelfilmen i undervisningen. Kursen har medfört att jag vet hur jag som lärare ska bearbeta de historiska spelfilmerna i mitt klassrum, till skillnad från film i svenskundervisningen. Eftersom det i kursplanen för svenska på gymnasial nivå idag finns något som benämns det vidgade textbegreppet, vilket innebär att en text inte längre uteslutande är en tryckt text utan även kan innefattas av film, bilder, teater etcetera, anser jag att blivande svensklärare i sin utbildning borde få en djupare insikt i vad det innebär att arbeta utifrån detta begrepp.

Med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet vill jag, innan examen, fördjupa mina kunskaper i det vidgade textbegreppet och dess problematik med utgångspunkt i film som text. Detta då elever idag är TV-tittande individer som genom digitala kanaler får tillgång till ett oerhört stort urval av spelfilmer innehållande fiktion, spelfilmer vilka till viss del är verklighetsbaserade samt dokumentära filmer.

1.1 Bakgrund

Bakgrundens utgör i denna studie två delar, där den första delen kommer att behandla begreppet text samt det vidgade textbegreppet, eftersom denna uppsats tar sin utgångspunkt i detta. I den andra delen kommer filmens roll i kursplanerna från *Lgr 69* och *Lgy 70* fram till dagens kursplaner att lyftas fram.

1.1.1 Det vidgade textbegreppet

Enligt Christina Olin-Scheller har begreppet text sitt ursprung i det latinska ordet *textus*, vilket betyder *sammanfogning* eller *väv*.¹ Utifrån sin ursprungliga definition blir därmed begreppet text besvärligt att förhålla sig till. Väljer man en vid definition av begreppet text skulle det kunna innebära att även en tavla eller en vas kan innefattas i begreppet.²

Den snäva definitionen av text, det vill säga att text enbart är tryckt text, växte fram under 1600-talet då den tekniska utvecklingen, boktryckarkonsten, medförde att texter kunde

¹ Christina Olin-Scheller, 2006, *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*, Karlstad: Universitetstryckeriet, s. 18.

² Olin-Scheller, 2006, s. 18.

spridas i stora upplagor och att fler människor då kunde ta del av exakt samma text.³ Den tryckta texten har dock under de senaste femtio åren fått konkurrens från etermedierna, Internet samt olika multimediala framställningsformer,⁴ det vill säga att det verbala och det visuella samspekar i texten.⁵

Därmed är vi idag tillbaka till en något vidare definition av begreppet text vilket tydligt framgår i ämnesbeskrivningen för svenska på gymnasial nivå. Under rubriken *Ämnets karaktär och uppbyggnad* kan vi läsa följande: ”att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan även avlyssning, film, video etc. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder”.⁶ Genom att använda förkortningen etcetera kan svenskläraren själv definiera begreppet text och behöver därmed inte längre ta ställning till huruvida den skrivna texten är hierarkiskt överordnad den talade texten. Vidare kan svenskläraren med denna vida definition även förhålla sig till samhällets ständiga tekniska utveckling.

Nationalencyklopedin definierar text som ”språkligt yttrande, vanligen skrivet eller tryckt, ibland även muntligt”.⁷ Detta till skillnad från Gunlög Josefsson som menar att en text består av ett antal tecken som tillsammans bildar en större enhet. Det minsta tecknet, vad gäller talspråket, är ljudet det vill säga fonemet. Dessa fonem sätts samman till ord, morfem, vilka i sin tur kombineras samman till meningar och bildar en text.⁸ Olin-Scheller definierar begreppet text som ”alfanumeriska tecken, ljud och bilder”.⁹

I denna uppsats kommer jag att anamma Olin-Schellers definition av text då Nationalencyklopedins definition i denna studie känns något snäv. Dock förhåller jag mig något kritisk till Olin-Schellers definition av begreppet text, eftersom den är något vag. En text består, precis som Josefsson framhåller, inte enbart av tecken utan även av ljudsammansättningar, ord och meningar. Jag väljer att inte omdefiniera eller utveckla

³ Karin Forsling & Lasse Hörberg, 2003, ”KOM-MIT-projektet – det vidgade textbegreppet i en specialpedagogisk skolvårdag”, *Texter och så vidare – det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola*. Svenskläraryringsens årsskrift 2003, Red. Richard Nordberg, Stockholm: Natur och Kultur, s. 81.

⁴ Boel Englund & Jan Svensson, 2003, ”Sakprosa och samhälle”, *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, Red. Boel Englund & Per Ledin, Lund: Studentlitteratur, s. 66.

⁵ Per Ledin & Staffan Selander, 2003, ”Institution, text och genre”, *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, Red. Boel Englund & Per Ledin, Lund: Studentlitteratur, s. 117.

⁶ Skolverket, 2000, ämnesbeskrivning över ämnet Svenska, hämtat på skolverkets hemsida: <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=8&skolform=21&id=SV&extraId=,070411>.

⁷ Nationalencyklopedin, sökord: text, hämtat från <http://www.ne.se>, 070411.

⁸ Gunlög Josefsson, 2001, *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*, Lund: Studentlitteratur, s. 20ff.

⁹ Christina Olin-Scheller, 2005, ”Såpor, Strindberg och Sagan om ringen. Några perspektiv på gymnasieelevers litterära repertoarer”, *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*, Svenskläraryringsens årsskrift 2005, Red. Sofia Ask, Stockholm: Natur och Kultur, s. 101.

kursplanens definition av det vidgade textbegreppet då den befintliga klart och tydligt redan innefattar film som text.

1.1.2 Filmens roll i kursplanerna

Redan under 1900-talets första hälft förekom, enligt Olin-Scheller, en skolfilmsverksamhet i Sverige, vilken från år 1962 blev obligatorisk i grundskolan där ansvaret förlades till ämnena teckning/bild samt svenska. Filmens betydelse och ställning i undervisningssammanhang stärktes genom *Lgr 69* (läroplanen för grundskolan) och *Lgy 70* (läroplanen för gymnasiet) då det i styrdokumentet framkom att film- och TV-undervisning skulle vara så väl praktisk som teoretisk.

Olin-Scheller menar att eleverna enligt *Lgr 69* skulle inta ett kritiskt förhållningssätt till det som förmedlades via film och television samt vidga sin förmåga till upplevelse genom dess information. Vad gäller *Lgy 70* skulle eleven dessutom tillåtas studera film som konstnärligt uttrycksmedel.

För grundskolans del ersattes *Lgr 69* med *Lgr 80*, vilken tydligare underströk skolans ansvar för film- och TV-undervisningen, och *Lgy 70* kom att ersättas av *Supplement 80*, vilken lade betoning på film och massmedier:

Många elever har ett stort filmintresse, och därför kan det vara tacksamt att ägna spelfilmen särskild uppmärksamhet. Olika filmgenrer kan presenteras, och en orientering om teknik, uttrycksmedel och beskrivningstermer ges.¹⁰

Samma styrdokument, *Supplement 80*, menar också, enligt Olin-Scheller, att litteratur inte nödvändigtvis läses tyst utan oftast tar eleverna del av litteraturen genom andra medier än den tryckta texten. Därför vore en jämförelse mellan dessa texter att föredra vad gäller berättarteknik och verkan.¹¹ Filmen likställs på detta sätt med övriga texter i *Supplement 80* och en vidgning sker av begreppet text, men kan fortfarande trots elevernas filmintresse väljas bort av den undervisande läraren genom formuleringen *därför kan det vara tacksamt*. Dock framkommer det kritiska och analytiska tänkandet inte på samma sätt som i *Lgr 69* och *Lgy 70*.

Begreppet text vidgas i de nya läroplanerna för grundskolan, *Lpo 94*, och gymnasiet, *Lpf 94*, där det framgår att text inte längre enbart innefattar tryckt text.¹² I den reviderade

¹⁰ Olin-Scheller, 2006, s. 110.

¹¹ Olin-Scheller, 2006, s. 111.

¹² Lars Werner, 2001, *Grundskolans regelbok 2001/2002 – Skollagen i utdrag. Läroplanen, Grundskoleförordningen. Kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Norstedts juridiska AB, s. 190. Olin-Scheller, 2006, s. 111.

kursplanen från år 2000 i ämnet svenska framkommer det att ämnets syfte bland annat är att låta eleverna möta språk, litteratur och bildmedier eftersom dessa kan bidra till en personlig utveckling för eleven. Vidare står det i kursplanen att eleven skall sträva mot:

att uppnå målet att utveckla den egna läskunnigheten, så att förmågan att tolka, kritiskt granska och analysera olika slag av texter, såväl skrift- som bildbaserade svarar mot de krav som ställs i ett komplicerat och informationsrikt samhälle.¹³

Genom det vidgade textbegreppet, vilket vann inträde i kursplanen 2000, likställs film med tryckta texter. Det framkommer även i kursplanen, under rubriken *Mål att sträva mot*, att eleven genom olika texter och medier skall bli förtrogen med bland annat demokratiska värden för att på ett medvetet och konstruktivt sätt kunna reagera mot det ickedemokratiska. Dessutom skall eleven genom att bland annat läsa, lyssna samt tolka texter och bilder utveckla sin språkliga förmåga.

I kursen Svenska B framgår det vidare att eleverna skall ges möjlighet att på ett analytiskt sätt få en ökad förståelse för både skrift- och bildbaserade texters djupare innebörd.¹⁴

Filmens roll som medium i undervisningen har utvecklats från något upplevelsebaserat och konstnärligt till något som skall studeras utifrån ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt samtidigt som mediet kan främja en språklig och personlig utveckling. Men för att detta skall ske måste svenskundervisningen ge de verktyg eleverna behöver för att kunna inta ett kritiskt förhållningssätt till mediet samt uppmärksamma att film bland annat till sin berättarstruktur kan liknas vid den litterära texten. Genom en vidgning av begreppet text i läroplanerna har film som text likställts med tryckta texter men frågan är om filmen som text får lika stort utrymme i undervisningen som den litterära texten.

Debatten om svenskämnet innehåll har enligt Lotta Bergman förts kring den höga och låga kulturen där de nya medierna fått träda tillbaka för det högkulturella innehållet. Medierna har därför i stort sett enbart tjänat som jämförelsematerial¹⁵ eller som offer för larmrapporter om elevers bristfälliga läs- och skrivkunnet.¹⁶ Enligt Magnus Persson

¹³ Skolverket, 2000, 070411.

¹⁴ Skolverket, 2000, 070411.

¹⁵ Lotta Bergman, 2005, "Svenskämnet och de kulturella förändringarna", *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*, Svensk lärarförningens årsskrift 2005, Red. Sofia Ask, Stockholm: Natur och Kultur, s. 29.

¹⁶ Ulla Johansson-Smaragdi & Annelis Jönsson, 3/2002, *TV och bokläsning – samspel eller konkurrens? Bokens ställning i mediekonkurrensen över tre decennier*, Rapporter om utbildning, Malmö, Malmö Högskola: Lärarutbildningens reprocentral, s. 6.

definieras den höga kulturen som populärkulturens motsats då den är ideologisk, estetisk och moralisk.¹⁷

1.2 Syfte och problemställning

Idag lever vi i ett samhälle som ständigt producerar multimodala texter, det vill säga texter där bilder och ljud samverkar, som en representation av den verklighet vi lever i. Dessa texter tenderar att bli allt mer komplicerade för den enskilda människan att hantera. Därför måste skolan utvecklas i samma takt, så att eleverna tillgodogör sig den mediekompetens som krävs för att delta i samhället. Vi lever dessutom i ett samhälle där ungdomars kultur och identitet bygger på den moderna medie- och populärkulturen.¹⁸ Eftersom det är pedagogens uppgift att, enligt styrdokumentet, utgå ifrån elevernas erfarenheter bör därmed pedagogen utöka användandet av medier i sin undervisning.

Med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet är syftet med denna uppsats är att studera huruvida film som text idag, år 2007, kan likställas med den litterära texten i svenskundervisningen. Eller om filmmediet fortfarande, som forskarna benämner det, anses vara av låg status i förhållande till den litterära texten. För att uppnå syftet har följande problemställningar formulerats:

- Vilket förhållningssätt intar undervisande svensklärare till det vidgade textbegreppet, och då framför allt film som text, samt hur avspeglar sig detta förhållningssätt i undervisningen?
- Hur väljer svensklärarna att bearbeta filmerna innehållsmässigt och ur ett lärandeperspektiv?
- Hur ser eleverna på svensklärarnas filmundervisning samt vad anser sig eleverna lära av film som text?

För att besvara ovanstående frågor och uppnå syftet har intervjuer med lärare och enkäter med de berörda lärarnas elever genomförts.

1.3 Avgränsningar

Det vidgade textbegreppet innebär att text inte längre är tryckt text utan kan innefatta även bild, film, teater, musik. I denna studie kommer dock enbart film som text att studeras. Detta

¹⁷ Magnus Persson, 2002, *Kampen om högt och lågt. Studier i den sena nittonhundrataletsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, s. 19.

¹⁸ Bergman, 2005, s. 29f.

val sker utifrån filmens betydelse i vår mediala värld samt utifrån ett personligt intresse för filmens vara eller icke vara i svenskundervisningen.

Studien kommer enbart att inrikta sig på gymnasiet dels på grund av tidsbrist, dels på grund av arbetets omfattning. Det hade varit önskvärt att även genomföra undersökningar på lägre stadier för att påvisa likheter och skillnader i arbetet med film som text samt elevernas intresse och konsumtion av film.

I slutskedet av denna studie kom svenskläraryrskriftens årsskrift 2006 till min kännedom, vilken på grund av tidsbrist inte har bearbetats i denna studie. Dock innehåller denna årsskrift ny forskning utifrån begreppet literacy, vilket innebär att den enskilda individen har en utvecklad syn på skriv- och läsförmåga där att medier och bilder tillsammans med ord skapar nya samband. Därmed hade denna årsskrift troligen kunnat tillföra ytterligare kunskap utifrån film som text.¹⁹

1.4 Uppsatsens disposition

Uppsatsens andra kapitel presenterar forskningsbakgrunden där spel- och dokumentärfilmen redovisas som fenomen samt problematiken med dessa filmer i undervisningssammanhang. Med utgångspunkt i film som text kommer tidigare forskning angående filmens roll i svenskundervisningen att lyftas fram. Dessutom introduceras lärandeperspektiv utifrån film som text. Kapitel 2 avslutas med en kort sammanfattning angående det som framkommit av den tidigare forskningen samt en kort problemprecisering.

Den teoretiska bakgrunden leder sedan till en presentation av de forskningsmetoder som kommer att användas i denna studie nämligen intervju- och enkätundersökningar. Även för- och nackdelar med dessa metoder, valet av informanter samt det etiska förhållningssättet lyfts fram i kapitel 3.

I kapitel 4 sker så resultatredovisningen utav det som framkommit genom intervju- och enkätundersökningen. Intervjuerna kommer att behandlas separat följt av en analys, så också enkäterna. Slutligen sker en sammanfattande analys utifrån vilka allmänna tendenser som kan skönjas.

Med utgångspunkt i vad som framkommit vid resultatredovisningen och analyserna kommer resultatet med koppling till forskningsbakgrunden diskuteras i kapitel 5. Det sker

¹⁹ Madeleine Ellvin, Red., 2006, *Ord och bild ger mening. Om literacy i förskola och skola*, Svenskläraryrskriftens årsskrift, Stockholm: Natur & Kultur, information hämtat från omslagets baksida.

under denna rubrik även en metoddiskussion där eventuella händelser, vilka kan ha påverkat utfallet av studien, diskuteras. Dessutom presenteras förslag på ytterligare forskning.

Uppsatsen avslutas under kapitel 6 med en sammanfattning av de huvuddrag som framkommit i studien.

2 Forskningsbakgrund

Den teoretiska utgångspunkten för denna studie är indelad i tre delar där den första delen kommer att behandla problematiken med dokumentärfilmer. Det finns nämligen ett syfte för varför filmen producerats och dessutom sker en, från regissörens sida, medveten blandning av fakta och fiktion i spel- och dokumentärfilmer. Denna sammanfogning av fakta och fiktion benämns av forskarna som faktion, vilken blir allt vanligare och därmed måste eleverna medvetandegöras om denna problematik.

Del två innefattar en beskrivning av den klassiska *hollywoodfilmen* som spelfilm, vilken dels innehåller enbart fiktion, dels innehåller fakta och fiktion där verkliga händelser och bilder förs samman med fiktion. Dessutom kommer två förhållningssätt till film i undervisningen att presenteras, nämligen film som berättande och som historisk källa. Dessa förhållningssätt kan utgöra komplement till Christina Olin-Schellers forskningsresultat som visar på att lärare i svenskundervisning väljer tre förhållningssätt till film: *film som jämförelse*, *film som illustration* och *film som utfyllnad*.

Del tre utgår ifrån Lev Vygotskijs och Roger Säljös sociokulturella perspektiv på lärande. Det kommer dock endast ske en kort presentation av detta lärandeperspektiv, vilken följs av Joseph A. Appleyard modell över hur läsaren utvecklas i sitt möte med texter. Vidare presenteras även Thomas Koppfelds begrepp *medievetenhet* samt hans syn på hur pedagogen bör arbeta med *medievetenhet* i sin undervisning. Valet av att förlägga lärandeteorierna sist grundar sig på att läsaren skall få en förståelse för filmen som text samt problematiken med film som text i undervisningssammanhang innan presentationen av den pedagogiska utgångspunkten sker.

2.1 Text som fakta, fiktion eller faktion?

Enligt nationalencyklopedin är fakta något som innehåller sakliga uppgifter, vilka vi kan finna i faktaböcker eller faktamaterial. För vidare definition hänvisas läsaren till begreppet faktum som bland annat definierar begreppet fakta till att vara sakförhållanden som inte kan bestridas, så som att jorden är rund.²⁰ Motsatsen till fakta är fiktion vilket kan definieras som

²⁰ Nationalencyklopedin, sökord: fakta, hämtat från <http://www.ne.se>, 070411.

”något uppdiktat eller påhittat, som saknar motsvarighet i verkligheten. Begreppet används ibland om något som är falskt, men ofta om sådant på vilket begreppen sant eller falskt inte är tillämpliga”.²¹

Annette Årheim lyfter fram problematiken med fakta- och fiktionstexter. Enligt henne läses faktatexter för att en uppdatering om omvärlden skall ske medan mötet med en fiktionstext ställer helt andra krav på läsaren. Framförallt måste läsaren acceptera författarens subjektiva framställning, vilket innebär att författaren har möjlighet att blanda fakta med fiktion.²² Denna blandning av fakta och fiktion benämner Jansson som faktion. Begreppet växte fram under 1960-talet då det ansågs att litteraturen inte bara skulle innehålla fiktion utan även en förankring i verkligheten. I dessa faktionsberättelser skildras verkliga händelser men på ett sådant dramatiskt sätt att läsaren ständigt pendlar mellan det fiktiva och icke fiktiva. Denna sammanfogning av fakta och fiktion till faktion utnyttjas framför allt av medier och då främst av TV-mediet, vilket enligt Jansson leder till att läsaren av dessa texter kan manipuleras. Enligt Jansson väljer många TV- och filmproducenter idag att variera berättandet som *telling*, med *showing* där intervjuer och rekonstruktioner är till för att förhöja sanningshalten i den verklighet som skildras i berättelsen.²³

I Olin-Schellers undersökning framkommer det att elever ser TV-mediets faktionsframställning som en objektiv bild av verkligheten, vilket är problematiskt.²⁴ Därför måste eleverna utveckla sin kritiska och analytiska förmåga i kombination med en ökad litterär repertoar. Det krävs helt enkelt en ny mediekompetens hos läsarna.

Begreppet faktion är dessutom nära besläktat med dokumentarism som enligt Rolf Yrild kan definieras som en ”sammanfattande benämning på en medieövergripande och estetisk strävan att med hjälp av dokumentära material skildra händelseförlopp eller förhållande”. Detta kombineras i sin tur med fiktiva partier.²⁵

2.1.1 Dokumentärfilmen och dess problematik

Mellankrigstiden anses vara dokumentärfilmens stora epok men vi kan dock härleda dokumentärfilmstraditionen till filmhistoriens början 1895. Framför allt användes dokumentärfilmen under mellankrigstiden av propagandistiska skäl. Det var de nya

²¹ Nationalencyklopedin, sökord: fiktion, hämtat från <http://www.ne.se>, 070411.

²² Annette Årheim, 2005a, ”Det ska ha hänt i verkligheten. Om den självbiografiska genren i litteraturundervisningen”, *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*, Svenskläraryrkeförbundet 2005, Red. Sofia Ask, Stockholm: Natur och Kultur, s. 116f.

²³ Bo G. Jansson, 2002, *Världen i berättelsen. Narratologi och berättarkonst i mediaåldern*, Falun: Högskolan Dalarna, andra upplagan, s. 72f.

²⁴ Olin-Scheller, 2006, s. 211.

²⁵ Olin-Scheller, 2006, s. 19f.

makthavarna, ofta diktatorer, som använde dokumentärfilmen som en informationskanal till sitt underordnade folk. I Nazityskland spreds budskapet om att det som presenterades i dokumentärfilmen inte bara var dokument angående verkligheten utan snarare ett påstående om den verklighet som åskådaren levde i, det vill säga att det som återspeglades i filmen var obestridbar fakta om verkligheten. Efter krigets slut kom dokumentärfilmen att utvecklas genom televisionens genombrott och televisionen är idag filmens viktigaste förmedlare.

Som åskådare av dokumentära filmer förväntar vi oss att filmen, i jämförelse med spelfilmen har en annan relation till verkligheten och vi förväntar oss att de bilder vi möts av i filmen är faktiska händelser som inträffat. Vi väntar oss därmed inte att filmen genomgått några större modifikationer. Dock har regissören bakom en dokumentärfilm gjort medvetna val angående vilka händelser som ska filmatiseras, vilka budskap som ska spridas, hur kameran ska placeras, vilka intervjuer som ska bekräfta de inträffade händelserna och huruvida fakta och fiktion ska blandas.²⁶ Även Jansson väljer att förtydliga att dokumentärfilmer mer eller mindre är planerade i förhand samt i efterhand då filmen är klippt och redigerad.²⁷

Dokumentärfilmen framstår därmed som problematisk, eftersom filmen förväntas vara mer verklighetsbaserad och sanningsenlig än spelfilmen. Frågan är dock om åskådaren är medveten om regissörens arbete bakom den fullbordade filmen. Det vilar idag ett stort ansvar på de undervisande lärarna att medvetandegöra eleverna om problematiken kring dokumentärfilmen då de dokumentära filmerna blir allt fler genom dagens medieutbud.

2.1.2 Spelfilm med dokumentära inslag

Med utgångspunkt i Yrilds definition av dokumentarism, ”sammanfattande benämning på en medieövergripande och estetisk strävan att med hjälp av dokumentära material skildra händelseförlopp eller förhållande”,²⁸ kan vi tydligt urskilja dessa inslag i spelfilmen *JFK* (1991). Mats Jönssons avhandling visar att filmen inleds med en sju till tio minuter lång dokumentär sekvens av president John F Kennedys sista minuter i livet. Sekvensen utgör dock en kombination av dokumentärt material samt fiktion och resultatet blir faktion. Regissören Oliver Stone förenar nämligen egna och nytagna bilder av mordet på Kennedy med historiskt material från mordplatsen, som endast består av en 26 sekunder lång/kort filmsekvens. Resultatet blir därmed att endast 26 sekunder av filmens dokumentära inledning

²⁶ Lars Thomas Braaten, Stig Kulset, Ove Solum, 1997, *Inledning till filmstudier. Historia, teori och analys*, Lund: Studentlitteratur, s. 190, 192f, 196-200.

²⁷ Jansson, 2002, s. 98.

²⁸ Olin-Scheller, 2006, s. 19.

utgör en faktabaserad grund medan resterande tid endast är fiktion skapad av regissören. Det blir därmed svårt att urskilja vad som egentligen är fakta och fiktion. Vilket kritikerna till filmen framförde eftersom Stones version av mordet på Kennedy mycket väl skulle kunna bli den enda sanningsenliga versionen i framtiden. Genom *JFK* ville Stone nämligen visa på ytterligare en aspekt angående vem eller vilka som låg bakom mordet på Kennedy i Dallas 1963, nämligen CIA, FBI och Vita Huset självt – en konspirationsteori.²⁹

Den inledande dokumentära berättelsen i *JFK* ger, enligt Jansson, fortsättningsvis filmen en dokumentär ton och legitimerar att filmens innehåll är tillförlitligt, vilket också förstärks genom att fiktiva och icke-fiktiva dokumentära inslag löpande vävs samman. Jansson ställer sig dock frågande till huruvida dessa dokumentära spelfilmer förefaller farliga med en negativ inverkan på filmåskådarna eller om dessa spelfilmer tvärtom utvecklar åskådarnas kritiska förhållningssätt till vad som är sant eller falskt i filmens och mediernas värld. En fråga han inte finner svar på men han säkerställer dock att faktionen som genre har kommit för att stanna.³⁰

Filmskapare väljer idag att medvetet utplåna gränserna mellan fakta och fiktion, eftersom innehållet skall tendera att bli så realistiskt som möjligt. Därför sker medvetna val av kameravinklar, dokumentära inslag, vibrerande kameror, nedtonade färgskalor etcetera. Enligt Ulf Zander lär Steven Spielberg hävdad, med utgångspunkt i filmen *Rädda menige Rayan*, att ”Gör vi vårt arbete ordentligt, kommer biobesökarna att tro att vi faktiskt var på plats på stranden på D-dagen”.³¹

Problematiken kan uppstå, precis som kritikerna hävdad, att åskådarna oreflekterat och okritiskt kan ta del av filminnehållet som den enda sanna versionen av en historisk företeelse. Därför bör eleverna få verktyg och redskap som möjliggör en förståelse för fakta, fiktion och faktion.

2.2 Hollywoodfilmen – den klassiska spelfilmen

I den klassiska filmen, vilken enligt André Bazins framför allt har den amerikanska filmen som normgivare, finner vi likartade egenskaper mellan filmer över nationsgränserna. Detta förefaller tydligast då en närmare granskning av berättarstrukturen i filmer görs. De klassiska filmerna bygger på att anslaget, det vill säga filmens början, presenterar huvudpersonerna,

²⁹ Mats Jönsson, 2004, *Film och historia. Historisk hollywoodfilm 1960-2000*, Lund: KFS, s. 177ff.

³⁰ Jansson, 2002, s. 95f.

³¹ Ulf Zander, 2004, ”Det förflutna på vitaduken. Film som historieförmedlare”, *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*, Red. Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander, Lund: Studentlitteratur, s. 127.

miljön och huvudkonflikten i berättelsen för åskådaren. Denna konflikt fördjupas och förstärks ofta genom personmotsättningar mellan goda och onda rollfigurer, för att slutligen nå klimax där vändpunkten sker. Filmen avslutas sedan med att konflikten löses och att åskådaren får ta del av en sammanfattning av historien.

Den klassiska filmen presenterar vanligen en form av parallellhandling mellan huvudkaraktärens privata sfär/primärintrigen innehållande ett kärleksförhållande samt dess offentliga sfär/sekundärintrigen i vilken huvudkaraktären möter sina konflikter. För att belysa denna klassiska uppbyggnad av primär- och sekundärintrig kan filmer som *Pearl Harbor* (2001) och *Titanic* (1997) utgöra exempel.³²

2.2.1 Spelfilm som berättande källa

Svensklärare tycks, enligt Årheim, länge ha utgått ifrån att litteraturen är den mest framskjutna formen av att förmedla berättelser, vilket grundar sig på argumentet att läsning av litteratur tränar oss i inre bildskapande. Årheim ställer sig dock frågande till om inte regissörens bildskapande kan ge åskådaren nya perspektiv på sin tillvaro samt utveckla och öka åskådarens empati och sympati för andra människor. Därför menar Årheim att film och litteratur inte skall värderas i förhållande till varandra utan snarare skall berättarstrategier analyseras i ljuset av varandra.³³

Narratologi innebär att forskare studerar hur textens grundberättelse, *the Story*, förs fram av olika berättarknep så som tillbakablickar, ett här och nu samt framåtblickar, vilket resulterar i *the Plot*.³⁴ Redan under antiken menade Aristoteles att förutsättningarna för att lyckas med en dramatisk berättelse grundade sig på tidens, handlingens och rummets enhet. Jönsson menar att dessa tre än idag utgör kärnan i berättelsen men att dagens digitala värld möjliggjort en mångfaldig fokalisering, det vill säga utifrån vems ögon vi tar del av berättelsen, vilken ständigt byter nivå och perspektiv i berättandet.³⁵

Både Jansson och Jönsson diskuterar narratologin utifrån film som text där Jansson väljer att förhålla sig till vissa av Gérard Genettes narratologiska utgångspunkter: *vem fokalisatorn är, vem berättaren är* utöver regissören, *vilken tidsaspekt som finns* det vill säga berättas historien genom tillbakablickar, framåtblickar eller utspelar sig berättelsen här och nu, *hur*

³² Braaten, m.fl., 1997, s. 89, 99.

³³ Annette Årheim, 2003, "Kompetens och attityd i mångkulturella klassrum. Litteraturens möjligheter och begränsningar", *Texter och så vidare. Det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola*, Svenskläraryrskrift 2003, Red. Richard Nordberg, Stockholm: Natur och Kultur, s. 102f.

³⁴ Peter Barry, 2002, *Beginning theory. An introduction to literary and cultural theory*, Manchester: Manchester University Press, s. 222f.

³⁵ Jönsson, 2004, s. 212f.

historien berättas det vill säga sker det en berättelse i berättelsen eller tar vi enbart del av en enda kronologisk berättelse.³⁶

Vi minns, enligt Braaten, m.fl., en filmupplevelse tydligare än en litterär upplevelse. Detta torde bero på att filmen engagerar åskådarens förståelse i högre grad än litteraturen eftersom en filmupplevelse kan ses som en upplevelse av åskådaren själv och dennes aktivitet under filmvisningen.³⁷

Filmupplevelsen är dock någonting som åskådaren tar för givet, det vill säga att den vanliga filmåskådaren inte reflekterar över varför en specifik film medför, en för åskådaren, unik upplevelse. Denna unika filmupplevelse beror, enligt Braaten, m.fl., på att filmen till skillnad från övriga medier bygger på fyra olika grundelement och att regissören i dessa grundelement gör estetiska val som mer eller mindre influerar åskådarens upplevelse.

De fyra grundelementen är *mise-en-scène*, *kinematografi*, *ljudet* och *redigeringen* av filmen. Inom ramen för *mise-en-scène* ryms miljön (inspelningsplats, tid, väder, årstid etcetera), skådespelarna, ljussättningen och detaljer. Vad gäller *kinematografen* kan vi studera bildbeskrivning i kameran det vill säga om regissören valt att framföra scenen med närbild, halvnära bild eller helbild. Vidare är kameravinkeln, höjden och dess förflyttning ett viktigt inslag för en total filmupplevelse. Det tredje grundelementet är *filmljudet* vilket kan delas in i diegetiskt och icke-diegetiskt, där det diegetiska ljudet upplevs som naturligt i filmscenen till skillnad från det mest förekommande icke-diegetiska ljudet. Det icke-diegetiska ljudet är pålagt i efterhand och är vanligtvis musik för att fånga en känslomässig stämning i en filmscen, men kan även vara en berättarröst. Det sista och fjärde grundelementet, *redigeringen*, utnyttjas bland annat för att skapa en övergång mellan de olika scenerna som får åskådaren att gå *från vad, till vad* eller för att kunna föra en parallellhandling framåt.³⁸

2.2.2 Spelfilm som historisk källa

Jönsson menar att lärare tillsammans med elever kan studera film som källa till sin samtid, vilket innebär att filmen säger mer om dess produktionskontext än om den epok som skildras i den fullbordade filmen.³⁹

Zander menar i likhet med Jönsson att den historiska filmen direkt och indirekt skildrar den tid då filmen spelades in, eftersom filmskapare medvetet kan skildra sina egna

³⁶ Jansson, 2002, s. 21.

³⁷ Lars Thomas Braaten, Stig Kulset, Ove Solum, 1997, *Inledning till filmstudier. Historia, teori och analys*, Lund: Studentlitteratur, s. 249.

³⁸ Braaten, m.fl., 1997, s. 13-35.

³⁹ Jönsson, 2004, s. 213.

värderingar och sin egen samtid i de historiska filmerna. Zander menar dock att vanligt förekommande är att filmskaparna på ett sanningsenligt sätt vill förmedla ett historiskt skeende, men att inslag av de rådande samhällsvärderingarna är ofrånkomliga.⁴⁰

Problematiken en undervisande lärare ställs inför är att den film som har till syfte att illustrera tidsideal och miljöer inom litteraturhistorien även förmedlar ideal från sin produktionskontext. Därmed skulle läraren tillsammans med sina elever till exempel kunna problematisera hur medeltiden återspeglas i en filmversion från 1960-talet och jämföra denna med dagens syn på medeltiden.

2.2.3 Film som illustration, utfyllnad och jämförelse

Olin-Scheller och Bergman menar att svensklärare i sin undervisning antar tre olika förhållningssätt till sin filmvisning nämligen: *film som illustration*, *film som utfyllnad* samt *film som jämförelse*.⁴¹

Film som illustration är, enligt Olin-Scheller, det vanligaste angreppssättet då film bearbetas i undervisningen. Framför allt väljer då lärarna att visa film för att åskådliggöra ideal och idéer från specifika litteraturepoker eller för att enbart visa en filmatisering av ett klassiskt verk. Detta i samband med att läraren undervisar om olika litteraturhistoriska epoker. Filmen bearbetas och analyseras i detta fall i liten skala och ses snarare som en förenklad väg till att ta del av den klassiska litterära texten.

Vad gäller *film som utfyllnad* förekommer filmvisning i detta fall oftast vid ett tematiskt arbetsområde där filmen används som ett extra inslag vid temats inledning eller slut. Det sker i detta fall en obetydlig bearbetning av filmen, så som analys och diskussion, och istället lägger lärarna fokus på att eleverna ska få en personlig upplevelse.

Det tredje och sista förhållningssättet är *film som jämförelse*. Ofta väljer svensklärarna i detta fall att bearbeta en litterär text för att sedan jämföra denna med en filmatiserad version där filmversionen ses som den felaktiga. Filmen bearbetas inte heller här i någon större utsträckning utan eleverna skall genom jämförelsen lära sig att finna och ge exempel på hur den skrivna texten lyser igenom i mediet.⁴²

Det är utifrån Olin-Schellers forskningsresultat som jag menar att läraren i sin svenskundervisning även bör utgå ifrån Braatens, Jönssons och Zanders förhållningssätt till

⁴⁰ Zander, 2004, s. 137.

⁴¹ Lotta Bergman, 2005, s. 39.

Olin-Scheller, 2006, s. 113.

⁴² Olin-Scheller, 2006, s. 113.

film, genom att studera film som en berättande källa samt film som källa till sin historiska produktionskontext.

2.3 Lärandeteorier och didaktiska perspektiv

Lev Vygotskij utgår ifrån det sociokulturella perspektivet på lärande, det vill säga att den sociala och kulturella miljön samt interaktionen med människor har betydelse för den enskilda individens kunskapsutveckling, vilket medför att språket är en viktig utgångspunkt i det sociokulturella perspektivet.⁴³ Detta förhållningssätt har sedermera inspirerat Roger Säljö då han menar att språket är centralt i samspelet med andra människor, eftersom vi genom språket dels kan förmedla dels inhämta erfarenhet och kunskap.⁴⁴

Med språket som grund i det sociokulturella lärandet innebär det alltså att arbetet med det vidgade textbegreppet är betydelsefullt i dagens skolverksamhet, eftersom eleven i mötet med den enskilda texten bearbetar så väl textens innehåll som sitt eget språk. Sker det dessutom en diskussion mellan två eller fler elever utifrån den lästa texten, kommer textens innehåll och elevernas språk att bearbetas ytterligare emedan erfarenheter och kunskap förmedlas mellan eleverna.

2.3.1 Läsarens möte med texten

Den amerikanska litteraturteoretikern Joseph A. Appleyard presenterar, enligt Olin-Scheller, en modell över hur läsarens roll utvecklas från barndom till vuxenålder. En modell som innehåller fem olika faser nämligen *den lekande läsaren*, *läsaren som hjälte/hjältinna*, *läsaren som tänkare*, *läsaren som tolkare* och slutligen *den pragmatiska läsaren*.

Vanligtvis har ungdomar vid skolstarten utvecklat läsarrollen *läsaren som hjälte/hjältinna* där läsaren vill ta del av en äventyrsberättelse, vilken innebär att läsaren kan identifiera sig med den goda hjälten som övervinner alla faror och onda ting. Vid tolv års ålder övergår eleverna till *läsaren som tänkare*. Den nya rollen innebär att läsaren vill pröva textens innehåll mot verkligheten och därmed ställer krav på textens realism. Den tänkande läsaren kan sedermera fördjupa sina kunskaper och inta rollen som *läsaren som tolkare*, i vilken läsaren anammat en förståelse för att textens betydelse skapas i samspel mellan läsaren och författaren. För att eleverna skall kunna utveckla de olika läsarrollerna spelar litteraturundervisningen i skolan en viktig roll, eftersom svensklärarna kan utmana eleverna till att anta en ny läsarroll.⁴⁵

⁴³ Olin-Scheller, 2006, s. 16.

⁴⁴ Roger Säljö, 2000, *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*, Stockholm: Prisma, s. 66.

⁴⁵ Olin-Scheller, 2006, s. 34-37.

Kathleen McCormick delar upp läsarens möte med texten i en allmän och en litterär repertoar där den allmänna repertoaren innebär att läsarens texttolkning påverkas av läsarens attityder, livsstil, religiösa tillhörighet, genus etcetera. Detta till skillnad från den litterära repertoaren som innebär att läsaren skapat sig en förståelse för bland annat texters olika berättarstrukturer, de tomrum som skapas i texter vilka läsaren genom egna erfarenheter fyller i, intertextualitet samt att tolka bildspråk.

Begreppet litterär repertoar är inte enbart begränsat till litterära texter utan kan även, enligt Olin-Scheller, användas på texter i en vidare bemärkelse.⁴⁶ Ett förhållningssätt som även intas i denna uppsats då det är av vikt att eleverna även kan anamma en litterär repertoar inom film som text.

2.3.2 Mediekunskap – den demokratiska medborgarens rättighet

Film och medier präglar i dag vårt samhälle och våra vardagsliv. Skolan har ett tydligt ansvar att ge barn och ungdomar förutsättningar att bli delaktiga i mediasamhället. Att medborgarna kan använda olika medier och har kunskap om mediernas roll i samhället är en fråga om yttrandefrihet och en förutsättning för demokrati. Därför är arbetet med film och medier en viktig uppgift i förskola och skola.⁴⁷

Citatet är hämtat ur en skrift som baserar sig på ett samarbete mellan *Skolverket* och *Svenska Filminstitutet*. Skriften påtalar tydligt att det är varje individs rättighet att anamma kunskaper angående medier för att kunna delta som en demokratisk medborgare i vårt land.

Även Årheim visar i sin undersökning på att de erfarenheter som eleverna besitter, vilka lärarna enligt styrdokumentet skall utgå ifrån i undervisningen, snarast baseras på inhämtade erfarenheter via medier än via interaktion ansikte mot ansikte i det verkliga livet. Årheim säger i själva verket att människans vardagliga och levda erfarenheter inte är självupplevda utan en konsekvens av mediernas påverkan. Därmed, menar hon, har medieerfarenheterna fått en allt större betydelse för identitetsskapandet.⁴⁸

Eftersom dagens elever växer upp i en miljö som innebär att olika, både gamla och nya, kommunikationsformer ständigt påverkar varandra menar John B Thompson att symbolsystemen i litteraturen inte är en tillräcklig källa till ny kunskap. För att kunna skapa

⁴⁶ Olin-Scheller, 2006, s. 29ff, 34.

⁴⁷ Margot Blom, 2001, *Film för lust och lärande*, Stockholm: Statens Skolverk, Svenska Filminstitutet, Liber, s. 4.

⁴⁸ Annette Årheim, 2005b, *Medier och identitet. I gymnasisters mångkulturella vardag*, Licentiatavhandling i litteraturvetenskap: alternativet svenska med didaktisk inriktning, Växjö: Växjö Universitet, s. 5.

en ökad narrativ fantasi, vilken ökar elevernas förmåga till empati och sympati, måste eleverna lära sig att hantera medierna och relatera dessa till sina erfarenheter.⁴⁹

2.3.3 *Medievetenhet*

Engelskans begrepp *media literacy* innebär att världen idag:

blir begriplig på ett visst sätt för oss genom det språk vi använder för att beskriva den. Vi kan använda ord, men vi kan också använda gester, färger, texter, ljud och bilder som blir till ett språk som uttrycker budskap. Det gäller att kunna läsa dessa olika språk/budskap.⁵⁰

Thomas Koppfeldt väljer dock att översätta *media literacy* till *medievetenhet*. För att utveckla en medievetenhet måste eleverna lära sig att utforska innehållet i medierna men även hur dessa medier med hjälp av bilder, ljud och texter väljer att framställa sitt budskap. Det är lärarens uppgift som pedagog att finna en väl fungerande metod för att eleverna skall nå en medievetenhet.

Då pedagoger arbetar för att utveckla elevers källkritiska tänkande fokuserar de, enligt Koppfeldt, framför allt på att avslöja vilken bild medierna ger av verkligheten. I förhållande till verkligheten anses denna bild enligt pedagogerna vara den felaktiga. Koppfeldt menar att en mer öppen diskussion måste ske mellan lärare och elever där mediernas subjektiva bild av verkligheten diskuteras utifrån olika infallsvinklar. Koppfeldt menar nämligen att det inte:

duger att bara vara kritisk *mot* medier, man måste också vara kritisk *för* medier. Det gäller att kunna diskutera i skolan utan att indirekt pressa fram en enda rätt linje. Strävan bör vara att skapa ett sant kritiskt tänkande istället.⁵¹

Medier används inte i lika stor utsträckning i undervisningen som litteratur, vilket kan bero på att pedagogerna känner sig osäkra kring innehåll, teknik eller formspråk. Dessutom har oftast eleverna mer kunskap kring medier än pedagogen. Koppfeldt menar dock att pedagogen inte behöver besitta samma kunskap som eleverna kring olika medier för att vara vad han kallar en bra mediepedagog, då det handlar om att lära sig ställa mediepedagogiska frågor till eleverna.⁵² Koppfeldts begrepp medievetenhet kan således föras samman med den kritiska

⁴⁹ Årheim, 2005b, s. 126.

⁵⁰ Kristin Olson & Cecilia Boreson, 2004, *Medieresor. Om medier för pedagoger*. Medieresor utges av UR i samarbete med Myndigheten för skolutveckling och Svenska Filminstitutet, Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB, s. 12.

⁵¹ Olson & Boreson, 2004, s. 13.

⁵² Olson & Boreson, 2004, s. 16f.

och analytiska förmåga som eleverna bör utveckla för att kunna särskilja på tidigare nämnda begrepp fakta, fiktion och faktion.

Helena Danielsson ställer sig frågande till huruvida medier skall innefatta ett eget kunskapsområde eller om medier skall användas som ett hjälpmedel till kunskapsinhämtning samt att entusiasmera eleverna. Hon väljer dock att väva samman de två förhållningssätten till en utgångspunkt i undervisningen och därmed är det inte enbart ett fåtal ämnen i skolverksamheten som kan arbeta med medier utan samtliga.⁵³

Det finns, enligt Koppfeldt, inte mycket forskning angående hur medier används i undervisningen för att nå specifika mål. Däremot finns det obetydlig forskning angående ungdomars användning av just medier. Danielsson menar dock att arbetet med medier i klassrummet, såväl praktiskt som teoretiskt, kan medföra att skoltrötta elever blir engagerade och därmed lägger ner lika mycket tid på sitt skolarbete som den studiemotiverade eleven. Vidare har hon i sina undersökningar stött på svaga elever inom de teoretiska ämnena, som genom teoretiskt och praktiskt arbete med medier utvecklats som individer och stärkt sitt självförtroende, då de besitter goda kunskaper om bild, ljud och text.⁵⁴

2.4 Sammanfattning utifrån forskningsbakgrunden

Begreppet faktion, vilket innebär att fakta och fiktion vävs samman, är här för att stanna i såväl dokumentärfilmer, verklighetsbaserade spelfilmer som i TV-program. Därför måste lärare idag ge eleverna de verktyg som behövs för att kunna hantera faktionen på ett källkritiskt och analytiskt sätt. Det kritiska och analytiska förhållningssättet kan även kopplas samma med begreppet medievetenhet, som innebär att eleverna skall bli medvetna om vad medier förmedlar och hur denna förmedling sker.

Vidare presenterar Olin-Scheller tre förhållningssätt som lärare i allmänhet utgår ifrån i sin filmundervisning nämligen: *film som jämförelse*, *film som illustration* och *film som utfyllnad*. Det är i relation till dessa tre förhållningssätt som Braaten, m.fl., Jönsson och Zander bör ses, då de presenterar filmen som en berättande och historisk källa.

I forskningsbakgrunden har jag utgått ifrån det sociokulturella lärandeperspektivet, vilket innebär att språket har en central roll i vår kunskaps- och erfarenhetsutveckling, eftersom vi lär i samspel med andra människor. Språket är därmed intimt kopplat till det vidgade textbegreppet där film som text ligger till grund för denna studie.

⁵³ Olson & Boreson, 2004, s. 63.

⁵⁴ Olson & Boreson, 2004, s. 14, 56f.

2.5 Problemprecisering

Bakgrunden visar att den litterära texten har en högre status i svenskundervisningen, trots kursplanens vidgade textbegrepp. Det är utifrån filmens låga status i svenskundervisningen som förslag på ytterligare bearbetningsmöjligheter av film som text presenterats i forskningsbakgrunden.

Med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet är syftet med denna uppsats är att studera huruvida film som text idag, år 2007, kan likställas med den litterära texten i svenskundervisningen. Eller om filmmediet fortfarande, som Forskarna benämner det, anses vara av låg status i förhållande till den litterära texten. Utifrån syftet har följande problemställning utarbetats:

- Vilket förhållningssätt intar undervisande svensklärare till det vidgade textbegreppet, och då framför allt film som text, samt hur avspeglar sig detta förhållningssätt i undervisningen?
- Hur väljer svensklärarna att bearbeta filmerna ur ett innehållsmässigt och ur ett lärandeperspektiv?
- Hur ser eleverna på svensklärarnas filmundervisning samt vad anser sig eleverna lära av film som text?

3 Empiri

Ett vanligt sätt att kategorisera pedagogiska studier är, enligt Staffan Stukát, att bruka den kvantitativa och/eller kvalitativa forskningen. Vad gäller den kvantitativa forskningen väljer forskaren att samla in data eller ett stort antal fakta i syfte att genom informationen kunna dra säkra slutsatser. Detta till skillnad från den kvalitativa där syftet är att tolka, förstå och förklara de fakta som framkommit, inte generalisera.⁵⁵ I denna uppsats kommer jag att utgå ifrån både den kvantitativa och kvalitativa forskningen.

3.1 Metodbeskrivning

Skriftliga källor, enkätundersökningar, intervjuer och observationer är de fyra forskningsmetoder som enligt Martyn Denscombe konkurrerar mot varandra i forskarens val av metod. De fyra metoderna kan i ett forskningssammanhang återspegla olika vinklar och perspektiv på det som undersöks, vilket möjliggör jämförelser mellan resultaten. Undersökningens kvalitet ökar troligtvis då flera likartade data inhämtats genom olika

⁵⁵ Staffan Stukát, 2005, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur, s. 30f.

forskningsmetoder. Problematiken med att använda sig av alla metoderna samtidigt ligger i att forskaren då är tvungen att göra avkall på vissa områden inom undersökningen. Detta eftersom flera metoder snarare leder till ett ytligt perspektiv medan bruket av en enskild metod kan ge ett djupare perspektiv.⁵⁶ I denna undersökning har valet fallit på två av Denscombes fyra metoder nämligen intervju- och enkätundersökning.

Det hade varit önskvärt att använda observationer men eftersom informanterna inte brukar film i sin undervisning under pågående studie kan dessa inte genomföras. Dessutom är det för denna studie intressant att ta del av hur informanterna bearbetar mer än en film i sin undervisning, vilket innebär att observationer troligen varit problematiska att genomföra då informanternas undervisning i svenska sträcker sig över fyra terminer. Eleverna i denna studie har nämligen tagit del av både kursen Svenska A och B.

Studierna av skriftliga källor har valts bort eftersom detta arbete troligen blivit allt för omfattande. Exempel på skriftliga källor är eventuella skrivuppgifter från eleverna då de tillsammans med lärarna bearbetar de visade filmerna.

3.1.1 Intervjuundersökning

Inom ramen för denna undersökning och med utgångspunkt i uppsatsens syfte förefaller intervjuundersökningar vara en lämplig forskningsmetod. Studien tar sin utgångspunkt i det vidgade textbegreppet för att studera hur lärare bearbetar film i svenskundervisningen. Därmed är det av intresse att genomföra en studie som medför ett djup. I detta fall kommer den semistrukturerade intervjumetoden att brukas.

Den semistrukturerade metoden innebär att intervjuaren inför intervjuundersökningen har förberett en rad öppna frågor som skall behandlas av samtliga informanter. Frågorna behöver nödvändigtvis inte bearbetas i en följd utan snarare bör informanten få möjlighet att utveckla sina tankar och idéer på ett flexibelt sätt.⁵⁷

Det finns enligt Denscombe både för- och nackdelar med intervjuundersökningar. Vad gäller fördelarna har forskaren genom intervjuer möjlighet att producera djupgående data och intervjuer innehållande öppna frågor kan leda till att informanterna själva utvecklar sina idéer, tankar och åsikter. Vad gäller nackdelarna så talar Denscombe bland annat om att intervjuer grundar sig på vad informanter säger snarare än hur de handlar i klassrumssammanhang. Det

⁵⁶ Martyn Denscombe, 2000, *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Lund: Studentlitteratur, s. 102f.

⁵⁷ Stukát, 2005, s. 39.

informanterna svarar vid intervjuundersökningen behöver alltså nödvändigtvis inte vara sant.⁵⁸

De fördelar som Denscombe väljer att presentera förefaller i denna undersökning överväga nackdelarna, eftersom syftet med undersökningen är att ta del av enskilda lärares tankar, idéer och åsikter vad gäller filmen i svenskundervisningen. Dessutom har forskaren möjlighet att följa upp intervjun med ytterligare ett intervjutillfälle eller ett frågeformulär för att rätta ut frågetecken eller inhämta fler detaljer.

Intervjun skall utifrån informanten upplevas som ett samtal där denne delar med sig av sina känslor, åsikter och fakta medan intervjuaren enbart skall se intervjun som en intervju, vilket innebär att denne till skillnad från ett samtal inte delger sina egna värderingar, känslor och fakta.⁵⁹

3.1.2 Enkätundersökning

Det finns även för- och nackdelar med enkätundersökningar vilka Denscombe presenterar för läsaren. Problematiken består i att forskaren måste förlita sig på att informanten har besvarat enkäterna sanningsenligt, eftersom det inte finns möjlighet att under pågående undersökning eller i efterhand kontrollera sanningshalten i svaren. Detta jämfört med intervjuundersökningen där intervjuaren omedelbart kan undersöka eventuella motsägelser. Men i enkätundersökningen, till skillnad från intervjuundersökningen, kommer dock inte forskaren att påverka informanternas svar, eftersom det inte pågår någon interaktion mellan forskaren och informanten i en enkätundersökning.⁶⁰ Utöver Denscombes för- och nackdelar bör även problemet med att finna relevanta och adekvata enkätfrågor beaktas.

Utifrån redovisade för- och nackdelar angående enkätundersökningar kommer denna undersökning ändå att användas som forskningsmetod, eftersom det enligt Denscombe är lämpligt att använda enkäter då forskaren väljer att ta del av ett stort antal respondenters åsikter samt då forskaren inte nödvändigtvis behöver ta del av informanternas svar i en personlig interaktion.

Beroende på vilken typ av svar forskaren vill ha av sina informanter i en enkätundersökning delar Denscombe in frågeformuläret i fakta- och åsiktsfrågor⁶¹, vilket av Stukát benämns strukturerade respektive ostrukturerade enkätfrågor.⁶² Vad gäller faktafrågorna kräver dessa enbart att respondenten på ett tillförlitligt sätt delger forskaren

⁵⁸ Denscombe, 2002, s. 161ff.

⁵⁹ Jan Trost, 2005, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur, tredje upplagan, s. 34.

⁶⁰ Denscombe, 2000, s. 127f.

⁶¹ Denscombe, 2000, s. 107.

⁶² Stukát, 2005, s. 43f.

ålder, kön, civilstånd etcetera medan åsiktsfrågorna istället kräver att informanten upplyser om känslor, åsikter etcetera.⁶³

I denna studie kommer enkätundersökningen att bygga både på fakta- och åsiktsfrågor eftersom det är av intresse att studera elevernas ålder, kön, filmkonsumtion samt vilken syn de har på lärarnas undervisning utifrån film som text. Intressant att notera är vad Denscombe lägger in i begreppet fakta, eftersom det i detta fall även är fakta som redovisas i åsiktssvaren.

3.2 Genomförande och uppläggning

Denna studie kommer att ta sin utgångspunkt vid en gymnasieskola i Skåne, vilken för tillfället är en av de största skolorna i den specifika kommunen. Den innefattar ungdomsprogram, enbart teoretiska linjer, och vuxenutbildningar så som komvux, Svenska för invandrare (SFI) samt kvalificerad yrkesutbildning (KY). På ungdomsprogrammen arbetar sammanlagt tio lärare med svenska i sin ämneskombination, varav tre informanter ligger till grund för denna studie.

3.2.1 Val av lärare

Denscombe menar att de informanter som av forskaren kontaktas inför en intervjuundersökning tenderar att vara medvetet utvalda⁶⁴, så även i detta fall. Framför allt är det personliga kontakter med den utvalda skolan och dess pedagoger i svenskämnet som medfört urvalet av lärare. De tre utvalda informanterna kommer fortsättningsvis att benämnas Tove, Nilla och Kalle.

Tove valdes medvetet till intervjuundersökningen då det sedan tidigare framgått att hon under våren 2006 undervisade i kursen filmkunskap. För denna studie är det därmed av intresse att studera huruvida hennes undervisning i filmkunskap influerar undervisningen i svenska. Det visade sig dock att det var Kalle som under hösten 2006 övertagit lärarrollen i kursen filmkunskap. Därmed kan en jämförelse mellan dessa båda lärare göras utifrån huruvida deras svenskundervisning påverkas av filmkunskapskursen. I jämförelse med nyss nämnda lärare skulle Nilla medverka som informant i rollen som svensklärare. Vid intervjutillfället framkom det dock att även Nilla vid ett tidigare tillfälle undervisat i filmkunskapskursen. Därmed har samtliga tre informanter undervisat i kursen filmkunskap, vilket medför att en jämförelse dem emellan kan ske utifrån just svenskämnet och filmkunskapskursen.

⁶³ Denscombe, 2000, s. 108.

⁶⁴ Denscombe, 2000, s. 142.

Samtliga lärare i denna studie har kontaktats personligen via ett möte. Vid detta första möte skedde en öppen dialog där undersökningen presenterades och informanten fick ta del av ämnet för den kommande intervjun. Ingen av informanterna har bett om att, inför intervjun, ta del av intervjuunderlaget.

Genomförandet av intervjuerna skedde på den utvalda skolan och därmed vistades informanterna i en för dem bekant miljö. Under intervjuerna skrevs fältanteckningar i kombination med att intervjuerna bandades på videoband, vilket medför att materialet finns bevarat och kan vid behov även kontrolleras av andra forskare.

Informanterna har intervjuats enskilt, eftersom den enskilda intervjun medför att det för forskaren är enklare att sätta sig in i en persons åsikter, tankar och idéer i jämförelse med om samtliga informanter hade intervjuats vid ett och samma tillfälle. Längden på intervjuerna varierade beroende på hur lång tid lärarna hade till sitt förfogande men oavsett intervjuernas längd, vilka minst varade i 60 minuter, bearbetades samtliga intervjufrågor. Se bilaga 1 för intervjuunderlaget.

3.2.2 Val av elever

I denna undersökning är studiens djup att föredra framför dess ytlighet och därmed kommer enkätundersökning enbart att ske med de berörda lärarnas elever. Därmed kommer det som Jan Trost benämner bekvämlighetsurval⁶⁵ att ske. Eleverna väljs inte ut slumpmässigt utan valet av elever sker utifrån vilka lärare som valts till den semistrukturerade intervjun.

Nilla undervisar för tillfället endast en elevgrupp i svenska B, vilken består av 24 elever. Eleverna studerar på ett teoretiskt program där lägst intagningspoäng för hösten 2006 var 130 av 320 medan medelvärdet var 207.

Även Tove undervisar endast en grupp elever i svenska B, vilken består av 10 elever. Dessa tio elever studerar vid ett teoretiskt program som hösten 2006 hade en lägsta intagningspoäng på 180 medan medelvärdet motsvarade 247. Kalle undervisar tre elevgrupper i både svenska A och B, men i denna undersökning kommer enbart två elevgrupper som läser svenska B att beröras av enkätundersökningen. Den ena elevgruppen innefattas även av nyss nämnda intagningspoäng och medelvärde, nämligen 180 och 247. Den andra elevgruppen hade hösten 2006 en lägsta intagningspoäng på 255 medan medelvärdet låg på 296 poäng av 320 möjliga.

⁶⁵ Jan Trost, 2001, *Enkätboken*, Lund: Studentlitteratur, Andra upplagan, s. 30.

Sammanlagt beräknades 87 enkäter besvaras från elever i fyra olika klasser, fördelade på tre olika teoretiska program. Det inkomna antalet enkäter var efter undersökningen 73, vilket i detta fall inte anses påverka resultatet. Samtliga elever tog del av samma enkät, se bilaga 2.

Vid samtliga enkätundersökningar var jag personligen närvarande och inledde undersökningen med en presentation av mig själv samt en presentation av undersökningen i fråga. Samtliga elever som närvarade fick information om att enkätundersökningen sker på frivillig basis samt att de uppgifter som lämnas till undersökningen behandlas konfidentiellt.

3.2.3 Etiska överväganden

Enkäterna ligger inte till grund för att visa på ett motsatsförhållande till vad som framkommer i intervjuerna utan enkätundersökningen grundar sig på att denna undersökning skall få ytterligare ett perspektiv på hur film i svenskundervisningen bearbetas. Vidare skall de tydliggöra elevernas förhållningssätt till film som text i såväl skolsammanhang som i privatsammanhang. Undersökningen grundar sig inte på att det finns en unik sanning utan intressant att notera är vilken syn lärare respektive elever har på film som text.

Eleverna som deltog i undersökningen har informerats om syftet med enkäterna, samt fått upplysning om att data som kan identifiera informanterna inte kommer att redovisas i undersökningen och därmed bli offentligt material. Vidare deltog samtliga informanter på frivillig basis, vilket de meddelades vid enkätundersökningen.

Som tidigare nämnts är 87 elever fördelade på fyra klasser där den manliga läraren undervisar 53 elever i Svenska B, vilka är fördelade på två klasser. Denna snedfördelning oroadde mig något men eftersom jag var intresserad av elevernas fritidskonsumtion av film som text och deras syn på hur vi i skolan kan arbeta med film som text, borde denna snedfördelning inte vara ett hinder. Dessutom borde de utvalda eleverna kunna förmedla en relativt god bild av hur deras undervisande lärare använder och bearbetar film som text. Problematiken med antalet elever kommer givetvis att beaktas vid redovisningen av resultatet.

Det visade sig att snedfördelningen av elever mellan de olika lärarna inte var ett problem utan istället uppstod ett annat problem vid enkätundersökningen av Toves lilla grupp bestående av tio elever. Då enkäten inletts visade det sig att fyra elever var tvungna att redan efter tio minuter avlägsna sig, vilket medförde att de sista frågorna i enkäterna inte blev besvarade. Detta vållar givetvis en snedfördelning vid redovisningen av enkätsvaren. Dock är enkätens sista frågor relaterade till hur eleverna anser att de lär och därmed är dessa fyra enkäter i ett helhetsperspektiv inte ett lika stort bekymmer som vid redovisningen av den

enskilda klassens enkätsvar. Jag har valt att inte genomföra enkäten en gång till i denna grupp eftersom resterande 69 elever har besvarat de sista fyra frågorna i enkäten och därmed anser jag att helhetsbilden av vad elever lär och om de behöver ett källkritiskt tänkande i mötet med film kommer att visa på tendenser.

Videokamerans blotta närvaro vid intervjuerna kan ha haft en negativ inverkan på informanterna men i detta fall bedömer jag den risken vara minimal, eftersom samtliga informanter delgav informationen på ett avslappnande sätt. Även intervjuarens person kan påverka informanterna vilket inte är troligt i detta fall, eftersom samtliga informanter i ett tidigare möte tagit del av mig som person. Snarare har detta tidigare möte, mellan informanterna och mig, lett till att de mer öppet gett svar på de frågor som ställts vid intervjuerna.

4 Resultat

Under kapitel fyra kommer en redovisning av intervjuerna att ske, vilken följs av en analys. Därefter presenteras resultatet av enkätundersökningarna, vilket kommer att ske i tre separata delar utifrån respektive lärares elevgrupper. Resultatredovisningen följs av en analys där samtliga fyra elevgrupper analyseras i ljuset av varandra.

4.1 Redovisning av intervjuundersökningen

Resultatet och redovisningen av intervjuerna kommer att ske i löpande text. Av utrymmesskäl kommer inte samtliga intervjufrågor att bearbetas och redovisas i denna studie. I stället sker en redovisning av resultatet utifrån följande rubriker:

- Det vidgade textbegreppet
- Filmen i svenskundervisningen
- Hur elever lär utifrån film

För närmare information angående de enskilda intervjufrågorna se bilaga 1.

4.1.1 Tove

Tove undervisar i ämneskombinationen svenska och engelska men har vid denna skola även bedrivit undervisning i filmkunskap. I sin utbildning från universitetet har Tove fem poäng filmkunskap och utöver denna kurs har fortbildning skett i skolans regi i form av tre fortbildningar där två av dessa skett vid Filminstitutet i Stockholm.

Tove betonar att hon har oerhört stor glädje av den kunskap som undervisningen i filmkunskapskursen medfört även i svenskundervisningen, då det ger henne en trygghet och en säkerhet angående film om text. Det är just trygghet som hon tror att många lärare saknar i arbetet med film.

Det vidgade textbegreppet

I och med kursplanens vidgade textbegrepp likställer Tove filmen i undervisningen med den litterära texten. Hon ser de båda texterna som tolkningsbara enheter, vilka eleverna skall lära sig att se igenom, tolka samt analysera. Flertalet av skolans övriga svensklärare anser dock att filmen är en belöning till eleverna och skolans filmsal tenderar att vara mer uppbokad i slutet av terminerna.

Vidare menar Tove att det är många äldre lärare som väljer att inte visa film i sin undervisning dels för att de inte likställer den litterära texten med filmen som text, trots att det uttryckningen står skrivet i styrdokumentet. Dels väljer de att inte visa film eftersom de saknar kunskap inom filmmediet. Detta har resulterat i att det mellan de undervisande svensklärarna finns två skilda förhållningssätt till film som text.

Eftersom alla elever inte har tillgång till att läsa kursen filmkunskap skulle Tove vilja se en utökade filmundervisning i krusen Svenska A, eftersom eleverna idag endast tar del av filmens uppbyggnad och film som berättande källa.

Film i svenskundervisningen

Tove menar att film i undervisningen bör förstärkas men anser sig själv använda film i svenskundervisning i alltför liten utsträckning. Tove medger att hon vid planeringen av ämnet svenska i första hand tänker på de tryckta texterna. De filmer som eleverna dock tagit del av hittills är *Utvandrarna* (1971), *Ninas resa* (2005), *Värsta språket* (2002-2003) och *Swimmingpool* (2003).

Urvalet av film sker utifrån de filmer som Tove finner ett personligt intresse i, de filmer som hon anser skulle kunna lämpa sig för den berörda elevgruppen samt, som i fallet *Utvandrarna*. Där tog eleverna även del av en teaterföreställning baserad på Vilhelm Mobergs *Utvandrarna*. Vidare är hennes krav att filmerna inte innehåller våld, eftersom elever idag ändå tar del av så mycket underhållningsvård.

Ibland har eleverna tillgång till att själva välja film i svenskundervisningen, men det sker inom ramen för Toves undervisning kring den traditionella hollywoodfilmen. Då studeras filmens anslag, upptrappning samt klimax och resultatet blir oftast att eleverna förvånas över att de filmer de anser vara unika följer samma mönster som så många andra hollywoodfilmer.

Hennes vision är att få upp elevernas ögon för annan film än den vanliga hollywoodklassikern och därför väljer hon att propagera för den smalare filmen, det vill säga den episkt lyriska filmen. Den episkt lyriska filmen är hollywoodfilmens motsats och är till skillnad från hollywoodfilmen inte lika förutsägbar i sin dramaturgi. Regissören manipulerar inte heller åskådarens känslor och tolkning i samma utsträckning, vilket leder till att åskådaren tvingas till en än djupare tolkning. I sin undervisning använder Tove *Den blå filmen*, vilken anammat hollywoodfilmens dramaturgi men har episkt lyriska inslag. Därmed utgör filmen en bra övergång mellan den för eleverna traditionella hollywoodfilmen till den episkt lyriska filmen.

Vidare anser Tove att det är nyttigt för eleverna att ta del av filmer innehållande långa scener och ett lugnt tempo, vilket skiljer sig från de fartfyllda actionfilmer som eleverna oftast tar del av. Som exempel på lugn film brukar Tove visa den franska filmen *Swimmingpool*.

I svenskundervisningen bearbetas filmerna främst ur ett berättande perspektiv. Utöver noveller och romaner kan film i undervisningen användas som text, vilken bland annat kan analyseras utifrån karaktärerna eller hur miljön beskrivs. Ibland väljer hon även att medvetandegöra eleverna om kameravinkelns betydelse för åskådarens filmupplevelse, men framför allt sker den tekniska diskussionen i kursen filmkunskap. Vad gäller filmkunskapskursen arbetar hon även där utifrån filmen som berättande källa men också filmhistoria, filmens utveckling, censur och marknadsföring bearbetas. Vidare behandlas filmens produktionskontext. Dock menar Tove att det är problematiskt att utgå ifrån film som historisk källa eftersom man ofta är blind för sin egen tid.

Inom ramen för svenskämnet är det framför allt genom diskussionsuppgifter och skrivuppgifter som eleverna bearbetar filmen. Dessa uppgifter har till syfte att eleverna skall utveckla sin analytiska och kritiska förmåga.

I filmkunskapskursen skall eleverna kunna skilja på dokumentärfilmer och fiktiva filmer men i svenskundervisningen är det framför allt den episkt lyriska fiktionsfilmen som eleverna tar del av. Vidare bearbetas i filmkunskapskursen även dokumentärens framväxt ur ett historiskt perspektiv men Tove framhäver också vikten av att upplysa eleverna om problematiken bakom dokumentärfilmerna. Tove menar att det är hennes uppgift som pedagog att, utifrån

dokumentärfilmer, få eleverna i kursen filmkunskap och i ämnet svenska att inse att kameran ljuger.

Tove menar att det idag är svårt att finna dokumentärfilmer från olika lagliga filmuthyrare, eftersom det först nu blivit vanligare och populärare att dels tillverka dokumentärfilmer dels som åskådare ta del av dem.

På frågan hur Tove väljer att medvetandegöra eleverna om det som kallas faktion svarar hon att hon i sin undervisning varken väljer att arbeta med verklighetsbaserade filmer eller självbiografiska böcker. Detta dels för att hon anser att dessa genrer har en låg status i förhållande till övriga genrer, dels för att hon själv blir oerhört frustrerad av att inte veta vad som är fakta eller fiktion, det vill säga faktion. Men hon menar att elever, i diskussioner angående dokumentärsåpor, är medvetna om att filmbolagen eller TV-bolagen medvetet styr upp innehåll och handling.

Svenskinstitutionen har vid den berörda skolan ingått treåriga avtal med Swedish Film AB, vilket innebär att skolan under en treårsperiod hyr in ett antal filmer där varje enskild film kostar 300 kronor. När hyrtiden gått ut kan skolan välja att förlänga sitt hyrkontrakt med ytterligare tre år eller skicka tillbaka filmerna och hyra in nya titlar. I nuläget hyr svenskinstitutionen sammanlagt 30 filmer. Skulle institutionen istället välja att köpa in filmer med visningsrätt kostar detta 700 kronor för varje enskild film.

Hur elever lär utifrån film

Tove anser att elever idag är väldigt öppna för film och vill se film, eftersom intresset för film är stort. Därför anser hon att lärare borde använda film i elevgrupper innehållande svaga elever, eftersom filmen då skulle kunna utgöra en bra övergång till litteraturen och analysen av denna. Genom att först analysera filmer utifrån bland annat karaktärerna har eleverna därefter lättare att genomföra en karaktärbeskrivning eller analys av en skönlitterär bok. Men för att kunna analysera en text menar Tove att eleverna måste ha en viss läsvana samt förstå vad det är de läser innan de kan lära sig att analysera.

Elevernas attityd till film i undervisningssammanhang tenderar att vara att de kan avnjuta film som en belöning. Ganska snart inser dock eleverna i Toves undervisning att denna attityd till film inte accepteras, eftersom Tove kräver att eleverna skall tänka och ta ställning utifrån film. Nyss nämnda attityd blir än tydligare i filmkunskapskursen där det vid varje kursstart finns elever som enbart förväntat sig att kursen går ut på att helt oreflekterat titta på film.

Trots att eleverna tagit del av flertalet filmer innan mötet med Toves filmundervisning i svenska, visar det sig att eleverna oreflekterat tagit del av filminnehållet och dess framställningssätt.

Via bildmediet menar Tove att det för eleverna är lättare att lära sig ny kunskap, eftersom bilden säger mer än tusen ord. Idag exponeras eleverna dessutom för bildmediet på ett helt annat sätt än tidigare genom bland annat tillgången till Internet. Vidare menar Tove att eleverna lär sig att se bakom filmen genom att analysera den.

Hon vill medvetandegöra eleverna om hur regissören på ett avsiktligt sätt genom filmens bilder, musik och uppbyggnad lockar fram känslor hos åskådaren och anspelar på dessa.

4.1.2 Nilla

För tillfället undervisar Nilla en klass i Svenska B bestående av 24 elever och utöver denna klass undervisar hon även i kreativt skrivande, retorik samt historia.

Inför starten av filmkunskapskursen deltog Nilla på två kurser i Stockholm, vilka var arrangerade av Svenska Filminstitutet. Fortbildningsdagarna gav Nilla ökad kunskap angående hur film kan bearbetas i undervisningssammanhang.

Utifrån fortbildningskurserna och undervisningen i filmkunskapskursen anser Nilla att hon har haft stor glädje av sina kunskaper om film även i svenskundervisningen. Men hon säger sig också ha fått fler argument för varför hon som svensklärare kan använda sig av film i undervisningen. Därmed vågar hon använda filmen i svenskundervisningen trots att många av hennes kollegor anser att filmen enbart användas för att läraren i fråga skall komma undan för- och efterarbete av lektionerna. Nilla tror att denna syn på filmen i undervisningen grundar sig på generationsfrågan, det vill säga att lärare i äldre åldrar inte är lika kunniga inom filmmediet som de yngre, samt att svensklärarna vid denna skola endast till viss del delar med sig av sitt undervisningsmaterial, vilket innefattar film som text.

Det vidgade textbegreppet

Med utgångspunkt i styrdokumentet menar Nilla att läraren gör eleverna en otjänst om denna inte visar film i undervisningen, eftersom eleverna måste anamma verktyg för att kunna analysera, tolka och kritisera filmens innehåll, uppbyggnad och budskap.

Nilla väljer att utgå ifrån kursplanens vidgade textbegrepp i sin undervisning och menar att filmen som text är jämställd med de litterära texterna. Filmen kan i undervisningssammanhang fungera som enskild enhet, vilken studeras av eleverna. Men trots

detta synsätt är det ändå den skrivna texten som dominerar Nillas undervisning då hon med hänvisning till kursplanen, menar att litteraturen är ämnets tyngdpunkt.

Filmen i svenskundervisningen

Det är Nilla vision att medvetandegöra eleverna om att det utifrån film som text finns fler filmer än hollywoodproduktionerna.

Urvalet av film baseras på vilket syfte och funktion filmen skall ha i undervisningen. Då Nilla väljer att visa på anslaget och hur detta byggs upp spelar det ingen roll vilken film som visas. Men är syftet att visa en hel spelfilm för eleverna sker valet utifrån de filmer som skolan hyr från Swedish Film AB. Nilla medger att hon, efter att ha tagit del av olika fortbildningskurser, blivit försiktigare vad gäller visning av film som överträder citaträtten. Hon menar att man som lärare måste respektera upphovsrätten. Hon är dessutom en flitig användare av AV-media Skånes utbud men eftersom skolan köpt in allt fler filmer i båda hennes ämnen har dock lånen från AV-media minskat. De filmer som visats i undervisningen i den berörda klassen är *Ninas resa* (2005), *Monster* (2003), *Utvandrarna* (1971), *Värsta språket* (2002-2003) och dokumentärfilmer angående antiken.

Nilla använder ibland film i samband med att hon i sin undervisning presenterat författare, så som i fallet med William Shakespeare. Efter det att eleverna tagit del av Shakespeare i undervisningen vill Nilla visa på hur hans drama har skildrats i olika spelfilmer.

Vidare uppger hon Vilhelm Mobergs skönlitterära bok *Utvandrarna* som exempel där eleverna läst ett stycke ur boken, tagit del av en rad filmsekvenser av filmen med samma namn samt utöver detta även tagit del av en teaterversion. Elevernas uppgift blev då att jämföra och analysera de tre olika texterna med utgångspunkt i karaktären Karl-Oskar. Utifrån de olika texterna skulle eleverna argumentera för vilken Karl-Oskar som enligt dem kändes mest trovärdig och vilken Karl-Oskar de sympatiserade mest med. Många elever upplevde att karaktären Karl-Oskar på teatern var fantastisk medan de ansåg att han i filmen och boken var allt för stereotyp. Nilla påpekar att hon inte vill att eleverna skall göra en jämförelse mellan litteratur och film där litteraturen ses som den allena rådande och enda tolkningen.

Nilla vill medvetandegöra eleverna om vad som är karakteristiskt för olika filmgenrer. Bland annat vill hon att eleverna ser skillnaden mellan den traditionella hollywoodfilmen innehållande anslag, konfliktupptrappning, klimax och konfliktlösning och andra typer av filmen. Vid en analys av spelfilm väljer Nilla ibland att arbeta med filmen *Prince of thieves*,

vilken är en Robin-Hood-film från 1991 med Kevin Costner i huvudrollen, för att visa på hur ett anslag i spelfilmer kan te sig samt vad ett anslag kan innehålla, det vill säga premissen, huvudrollskaraktären och biroller. Dessa begrepp kan sedan användas i mötet med litteratur och resultatet blir, enligt Nilla, att eleverna på ett tydligare sätt ser kopplingen mellan huvudrollskaraktären, birollens uppgift samt vilken premiss som råder i litteraturen. På detta sätt brukar Nilla ofta arbeta med filmen i sin undervisning.

Det är framför allt i kursen Svenska A som Nilla väljer att visa film och hon medger även att det sker mer filmvisning i de klasser som innehåller fler svaga elever som saknar läsvana och känner motstånd till att läsa litteratur. Hon menar att det i dessa elevgrupper är lättare för eleverna att anamma de analytiska redskapen om de först tillåts analysera spelfilmer för att därefter bruka dessa redskap vid analyser av litterära texter. Detta leder till att Nilla kan locka eleverna till att anamma de analytiska redskap de behöver i mötet med andra texter.

Vid bearbetningen av film sker detta oftast utifrån att eleverna får olika analytiska skrivuppgifter. Eller som vid arbetet med filmen *Monster* där eleverna fick i uppgift att diskutera filmen utifrån en rad analytiska frågor, med läraren som åhörare. Vid diskussioner kring film kan eleverna, enligt Nilla, lära sig att argumentera samt att förhålla sig till de turtagningsregler som gäller vid en diskussion eller i ett samtal.

Filmen *Monster* bygger på en verklighetsbaserad historia om två seriemördande homosexuella kvinnor i USA, vilka hade ett förhållande. Det är, enligt Nilla, viktigt att utifrån faktionen medvetandegöra eleverna om att själva stommen i berättelsen är verklighetsbaserad men att vi som åskådare och regissören i fråga inte vet någonting om hur kvinnorna var klädda eller hur de tänkte. Det är därmed regissören och den samhällskontext vi lever i som gjort denna tolkning av kvinnorna i *Monster*.

Resonemanget angående samhällskontextens betydelse för en film, för Nilla vidare i tankarna kring film som historisk källa. Hon valde att förtydliga denna infallsvinkel för de elever som hon undervisade i filmkunskapskursen. I svenskundervisningen väljer hon snarast att tillsammans med eleverna diskutera hur olika händelser kan tolkas olika över tid. Film som historisk källa är, enligt Nilla, framför allt något som diskuteras i filmkunskapskursen medan det i svenskundervisningen är den berättande källan som står i fokus.

Problematiken Nilla lyfter fram med filmmediet i svenskundervisningen består i att det är tidskrävande att bearbeta film tillsammans med eleverna. För tillfället arbetar Nilla med den

medeltida litteraturen och dess riddarideal i svenskundervisningen, ett ämnesområde som innebär att eleverna även skulle kunna ta del av det medeltida riddaridealet i fantasyfilmer men på grund av tidsbrist väljs filmen bort.

Vad gäller dokumentärfilmerna är det främst i Nillas andra ämne, historia, som dokumentärfilmernas innehåll problematiseras.

Hur elever lär utifrån film

Utifrån bearbetningen av film i svenskundervisningen är Nilla helt övertygad om att elever lär sig att analysera. Eleverna lär sig även argumentationsteknik då de får i uppgift att utifrån filmens innehåll argumentera för eller emot i olika livsfrågor. I det senare fallet kan filmen likväl som texter utgöra ett diskussionsunderlag för att få eleverna att lära sig att ta ställning.

Vidare tror Nilla att eleverna lär sig att reflektera över vilka undertexter som finns i filmen kring det samhälle som återspeglas, vilket kan bidra till att eleverna lär sig hur världen är konstruerad samt vad som är och inte är samhällets ideal. Nilla ger exempel på filmen *Monster* (2003) där eleverna valde att, i slutet av filmen, ta ställning för de två seriemördande kvinnorna och därmed insåg de att den enskilda människan kan ha sympati för någon som faktisk har mördat. Därmed är gott och ont i filmerna inte längre svart och vitt.

Hon ser dessutom filmen som ett hjälpmedel för allmänbildning, eftersom filmen kan återspegla hur ett samhälle ser ut under en viss tidsepok.

Elevernas attityd till film i svenskundervisningen är, enligt Nilla, slapphet, det vill säga att de i undervisningssammanhang slappnar av och inte tar filmen på ett lika stort allvar som en skriven text. Men Nilla ställer sig frågande till om denna slappa attityd kvarstår efter hennes filmundervisning. Eleverna tvingas nämligen till ett aktivt deltagande av filmen då den bearbetas på ett eller annat sätt. Denna slappa attityd framkommer dock inte lika ofta i elevers möte med dokumentärfilmer.

4.1.3 Kalle

Just nu arbetar Kalle som lärare på ungdomslinjerna och undervisar för tillfället 53 elever i Svenska B.

Kalle är i grunden lärare i svenska och engelska men har utöver dessa båda ämnen även poäng i ämnena historia, psykologi och kommunikation. Det är Kalle som under hösten 2006 och våren 2007 undervisar i kursen filmkunskap. Kalle har dock inte tagit del av några fortbildningar inom filmkunskap och film som text utan baserar kursens innehåll på

kollegornas upplägg samt på de kunskaper han själv besitter angående film. Eftersom Kalle endast undervisat i filmkunskap under ett läsår anser han att hans undervisningsupplägg i filmkunskapskursen inte har påverkat hans undervisning i svenska i någon större.

Det vidgade textbegreppet

Det vidgade textbegreppet anser Kalle vara befängt, eftersom han menar att text är text. Dessutom anser han att det vidgade textbegreppet har definierats utifrån att ge bild och film status. Detta är enligt Kalle inte nödvändigt, eftersom film idag har status då det är ett medium som många anammar. Han menar att filmen redan har utrymme i undervisningen och behöver därmed inte plockas in i något vidgat textbegrepp. Istället, menar Kalle, är det snarast så att den vanliga texten i ett rasande tempo är på väg ut ifrån svenskämnet och därför bör läraren lägga energi på att istället undervisa utifrån den skrivna texten.

Kalle vet att de båda texterna, det vill säga den tryckta texten och filmen, är jämställda med varandra men han menar att det underliggande syftet med att jämställa dessa båda texter är att få elever intresserade av just text. Trots att kursplanen jämställer de båda texterna väljer Kalle att se film som ett pedagogiskt hjälpmedel för att nå litteraturen och för att ge eleverna en utvecklad förståelse för litteratur. Film som text tillhör enligt Kalle kursen filmkunskap.

Trots det vidgade textbegreppet i kursplanen tror Kalle att de flesta svensklärare har, vad han benämner, ett kärleksförhållande till litteratur. Han har själv ett personligt förhållande till film men påpekar att han valt att bli svensklärare och därmed är det ämnet svenska han undervisar i och inte i ämnet film. Kalle menar att lärare i allmänhet väljer att sätta litteraturen främst, vilket också står tydligt i läroplanen. Genom att använda film för mycket anser han därmed att läraren begår tjänstefel. Detta motiverar Kalle med att vi lever i ett extremt textsamhälle och att eleverna måste lära sig att hantera texter för att kunna kommunicera i ett samhälle där den skriftliga kommunikationen ständigt ökar. Därför ser han det som absurt att elever läser allt mindre trots att samhället idag baseras på textkommunikation, vilket han ser som filmens *fel* då den är mer lättillgänglig än litteratur.

Filmen i svenskundervisningen

De filmer som Kalle vanligtvis väljer att använda i sin undervisning är på ett eller annat sätt kopplade till litteratur, det vill säga att han visar filmatiseringar av litteratur eller filmatiseringar av författares liv. Filmer som skildrar kända författare tenderar att användas som utfyllnad till läroboken och ligger i Kalles undervisning även till grund för en jämförelse

mellan filmatiseringens och lärobokens skildring av författaren som person. De filmer som ingått i Kalles undervisning är *Gladiator* (2000), *Levande litteratur, Decamerone* (1971), *Korpen flyger* (1984), *Flykten från Alcatraz* (1979), *First Knight* (1995), *Forrest Gump* (1994), *Västa Språket* (2002-2003) och *Odysséus* (1997).

I svenskundervisningen väljer Kalle att se filmen som ett redskap och hjälpmedel för att få eleverna att läsa litteratur. Han menar att den mer läsvana eleven besitter en filmisk stimulans, det vill säga att vi inom oss spelar upp vår egen film, vilken träder fram i mötet med litteraturen. Därmed behöver inte denna elev ta del av spelfilmer för att uppnå en stimulans. Svenskämnet skall därför ägna sig åt att hjälpa eleven att uppnå den filmiska stimulansen, som uppkommer i mötet med litteraturen.

I de elevgrupper där det finns ett flertal elever som saknar läsvana väljer Kalle att visa mer film eftersom han genom filmen tillsammans med eleverna vill nå litteraturen.

Kalle använder sig även ibland av film som text i undervisningen och ger som exempel att han i årskurs ett har filmanalys som ett stående inslag. När Kalle i sin undervisning brukar bearbeta Homeros verk *Odysséen*, vilken läses på svenska och hexameter, sker det sedan en jämförelse med Eyvind Johnson modernare dikt *Strändernas svall*. Men utöver dessa båda texter väljer han att även visa delar av filmen *Odysséen* där eleverna får i uppgift att föra fram sin tolkning av Homeros verk i förhållande till filmen, det vill säga hade eleverna föreställt sig innehållet i Homeros verk på ett liknande sätt som visas i filmen.

Beroende på elevernas kunskaper väljer Kalle att antingen utveckla elevernas analytiska förmåga genom att först analysera en film för att därefter övergå till litteraturanalys eller tvärtom. Han menar att det är lättare att få icke läsvana elever att börja analysera texter som de är vana att hantera, eftersom de tidigare tagit del av film som text. Det är för att utveckla elevernas analytiska redskap som Kalle menar att filmen skall finnas med i svenskundervisningen.

Framför allt dokumentära filmer används i Kalles undervisning då han ser ett tydligare syfte med att visa dokumentärfilmer i jämförelse med spelfilmerna. De dokumentärfilmer som visas, till exempel *Värsta språket* och *Levande litteratur*, används för att förmedla ytterligare infallsvinklar samt för att stimulera eleverna. Filmerna bearbetas där efter genom diskussioner men kan även utgöra ett fortsatt lektionsunderlag. Vidare menar Kalle att han

ibland i förväg ger eleverna stödord för vad de skall studera då filmen visas eller att eleverna får i uppgift att sammanfatta filmen för att samtidigt lära sig att referera.

Ibland kan filmen även användas för att eleverna ska få koppla av, ett användningssätt vilket han menar att flertalet lärare anammar i slutet av en termin. Filmsalen tenderar att vara mer uppbokad i slutet av terminen.

Det problematiska med att använda sig av film i undervisningen är enligt Kalle tidsbristen. Att bearbeta film samt visa film i undervisningen är tidsödande då det finns mycket annat som skall bearbetas inom ramen för ämnet svenska.

På frågan huruvida Kalle väljer att uppmärksamma problematiken kring begreppet faktion i sin undervisning svarar han att han väljer att inte använda den typ av spelfilmer i undervisningen som blandar fiktion med dokumentärt material. Han ser dock fördelen med att arbeta på detta sätt om tiden finns tillgänglig, men då framför allt i filmkunskapskursen. Med utgångspunkt i den fiktiva filmen bearbetas film som berättande källa. Kalle väljer därmed att inte studera film utifrån ett kritiskt perspektiv tillsammans med eleverna. Kalle påstår dock att hans elever vet att spelfilmer till störst del bygger på fiktion.

Kalle kopplar samman film som historisk källa med elevernas utvecklande av den källkritiska förmågan. Han väljer att exemplifiera detta med filmerna *First Knight*, *Decamerone* samt *Hamlet* (1990) utifrån vilka han tillsammans med eleverna diskuterar synen på och den nutida skildringen av medeltiden. Men Kalle väljer framför allt att i sin undervisning att visa film som återspeglar historiska miljöer istället för att diskutera filmerna utifrån sin produktionskontext. Men, påpekar han, återspeglas samhällskontexten tydligt i en film väljer han givetvis att diskutera detta med eleverna.

Både i sin svenskundervisning och i filmkunskapskursen väljer Kalle att använda sig av de filmer vilka skolan hyrt in från Swedish Film AB. Vidare utnyttjar han det filmmaterial som skolan köpt in samt citaträtten. Eftersom skolans utbud, elevernas utbud och citaträtten medför att Kalle har en mängd filmmaterial till sin undervisning använder han sig inte av AV-media Skånes utbud i så stor utsträckning.

Hur elever lär utifrån film

Eftersom Kalle använder filmen som ett redskap för att eleverna skall lära sig att analysera förutsätter han att eleverna lär sig att just analysera. Vidare menar han att elever lär sig att uppfatta det estetiska och vackra i filmer samt att elever lär sig att diskutera och argumentera.

Kalle menar också att film kan vara ett redskap för att elever skall lära sig någonting angående den tid som skildras i spelfilmen och som exempel nämner han filmen *Clockwork orange* (1971). Vid mötet av denna film lär sig eleverna någonting av 1970-talet samt att han som lärare kan förmedla sina erfarenheter från 1970-talet till eleverna, vilket leder till att eleverna tydligare förstår filmens innehåll och budskap.

Eleverna väljer att luta sig tillbaka samt uttrycka sin glädje då Kalle meddelar eleverna att lektionen kommer att innehålla film. Bemötandet filmen får i undervisningen är mer positivt jämfört med bemötandet av den traditionella texten. Denna attityd tror Kalle beror på att film inte kräver lika mycket som litteratur eftersom eleverna har tidigare erfarenheter av mediet, till skillnad från litteraturen då eleverna idag inte är vana vid att läsa. Därför blir motståndet till film inte lika stort som motståndet till att läsa litteratur.

Vidare har flertalet elever informerat Kalle om att deras tid inte är tillräcklig för att inrymma litteraturläsning utan istället faller elevernas val på texter via medier. I detta ser Kalle en problematik, eftersom han menar att filmen och litteraturen konkurrerar om ungdomarnas tid, där resultatet blir att filmen vinner mer tid och att litteraturen slutligen blir en klassfråga där intellektuella åtminstone läser någorlunda regelbundet.

4.2 Redovisning av enkätundersökningen

Resultatet av enkäterna kommer att ske i löpande text och kommer av utrymmesskäl inte att visa svar på samtliga enkätfrågor, se bilaga 2. Istället redovisas de enkätfrågor som kan inrymmas under följande punkter. Dessa punkter ligger även till grund för kommande underrubriker:

- Personlig konsumtion av film
- Filmen i svenskundervisningen
- Hur elever lär utifrån film

4.2.1 Toves elever

Av Toves tio elever fanns samliga närvarande vid enkätundersökningen men fyra kom ej att fullfölja hela enkätundersökningen, eftersom de var tvungna att avlägsna sig. Samtliga tio elever är killar.

Personlig konsumtion av film

Övervägande delen av eleverna, nämligen sex stycken, väljer att ta del av film som text cirka en till två gånger i veckan. Fyra elever tar del av film som text från tre till fem gånger i

veckan. Vid dessa tillfällen som eleverna tar del av film som text är det framför allt de fiktiva filmerna som eleverna väljer att konsumera. Endast hälften av eleverna säger sig ta del av dokumentärfilmer varje vecka.

Angående filmens betydelse vid förmedlingen av vår omvärld, ser samtliga elever denna betydelse som stor. Framför allt menar eleverna att vi lär oss beteende utifrån filminnehållet och filmbudskapet men att vi dessutom får en inblick i andra länder. En inblick som eleverna menar kan vara vinklad och ibland även osann.

Fem elever menar att det inte finns några svårigheter med att skilja på fakta och fiktion i filmer med motiveringen att om regissören lyckas förmedla sitt budskap ska faktionen inte vara något problem för åskådaren. De övriga fem eleverna intar förhållningssättet att det ibland kan vara svårt att avgöra vad som är fakta och fiktion, eftersom regissören emellanåt medvetet valt att inte urskilja dessa båda kategorier på ett tydligt sätt.

I mötet med film anser två elever att ett källkritiskt och analytiskt tänkande inte är nödvändigt, ett svar som de inte motiverar. Två elever anser att ett kritiskt och analytiskt tänkande är nödvändigt, eftersom åskådaren aldrig vet regissörens avsikt med filmen. Två elever menar att åskådaren endast ibland behöver använda sig av detta tänkande. Fyra elever besvarade, som nämnts tidigare, inte denna fråga.

Filmen i svenskundervisningen

Samtliga elever är eniga om hur film bearbetas och används i svenskundervisningen. De menar att Tove inför en filmvisning kort berättar filmens innehåll för att eleverna i mötet med filmen skall ha en förförståelse.

Efter filmvisningen bearbetas filmerna genom klassdiskussioner men ibland får eleverna i uppgift att göra en analytisk inlämningsuppgift. En av eleverna nämner också att de utifrån film som text skrivit recensioner.

Hur elever lär utifrån film

Eleverna ger många förslag på vad de anser sig lära genom att ta del av film och bearbeta film i undervisningen. Utifrån filmanalysuppgifterna svarar eleverna att de lärt sig att analysera film, men även en utveckling av uppsatsskrivande och redovisningsteknik har skett. Vidare anser de att de genom verklighetsbaserade filmer får inblick i hur livet kan te sig för andra människor. Dessutom säger någon elev att de genom Toves val av film nu fått ta del av filmer som de troligen aldrig skulle ha tagit del av i sitt privata liv.

4.2.2 Nillas elever

Den klass Nilla undervisar i kursen Svenska B består av 24 elever och vid enkätundersökningen fanns 20 elever närvarande varav tretton var killar och sju var tjejer.

Personlig konsumtion av film

Av sammanlagt 20 elever är det två elever som svarar att de inte tar del av film någon gång under en veckas tid. Nio elever väljer att ta del av film en till två gånger i veckan medan nio elever tar del av film tre gånger eller fler under en veckas tid. Utifrån elevernas enkätsvar framgår det att de framför allt är den fiktiva spelfilmen som är dominerande vid valet av film men att den verklighetsbaserade och dokumentära filmen får lika stort utrymme i elevernas val av film.

På frågan om vilken betydelse filmen har vid förmedlingen av vår omvärld väljer två elever att besvara frågan med att filmen inte har någon betydelse alls vid förmedlingen av omvärlden, medan en besvarar frågan med vet ej. De resterande sjutton eleverna menar att filmens betydelse vid förmedlingen av vår omvärld är stor, eftersom filmen är ett medium som, i alla fall i västvärlden, är lättillgängligt för många människor. Fyra elever ser filmen som ett medium vilket bör granskas kritiskt, eftersom filmen kan förmedla fördomar, dolda budskap samt falska sanningar.

Vad gäller elevernas förhållningssätt till fakta och fiktion anser elva elever att det inte är några svårigheter att skilja fakta från fiktion, eftersom det ofta framgår av regissörens *upplägg* av filmen samt att fiktion tenderar att vara mer överdriven än filmens fakta. Fem elever valde att besvara att det ibland kan vara svårt att urskilja fakta och fiktion. Fyra elever besvarade frågan med ett ja, eftersom de anser att regissörerna är duktiga på att förvirra sina åskådare.

Hälften av eleverna anser att åskådaren, i mötet med film, skall inta ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt, eftersom dokumentärfilmer kan vara vinklade, eftersom åskådaren skall fundera över om de fakta som presenteras är sanningsenliga samt eftersom historiska skeenden lätt kan glorifieras. Sex elever väljer att besvara frågan med ett nej då de anser att film är film och bör avnjutas, inte analyseras sönder. Resterande elever menar att ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt intas beroende på regissörens syfte med filmen samt filmens genre.

Filmen i svenskundervisningen

Eleverna ger många olika infallsvinklar på hur film i svenskundervisningen har bearbetats och någon elev uppger att Nilla i sin filmundervisning först brukar genomföra en kort förklaring kring filminnehållet. Två elever menar att de fått i uppgift att under filmvisningen besvara en rad olika frågor, vilka i förväg var utdelade av Nilla. Efter filmvisningen sker bearbetning i form av diskussioner, analytiska uppgifter såväl skriftliga som muntliga samt recensions-, reportage- och referatskrivning. En elev anser att det inte har skett någon bearbetning av de filmer som visats i undervisningssammanhangen.

Hur elever lär utifrån film

De 20 elever som besvarat enkäten menar att de framför allt lär sig någonting om filmkunskap och filmens dramaturgiska uppbyggnad. Vidare lär de sig att analysera filmer och att använda sig av analytiska termer men de inhämtar även nya faktauppgifter genom dokumentärfilmer. Utöver detta menar eleverna att filmen är ett bra komplement till svenskundervisningen då de kan jämföra film med litteratur. Dessutom ser eleverna filmen som ett bra medel för att uppnå variation i undervisningen, eftersom filmen medför att alla sinnen aktiveras.

En elev har valt att besvara frågan med att han lär sig mycket mer av att läsa texter litteratur än att ta del av film.

4.2.3 Kalles elever

Sammanlagt har 44 av Kalles 53 elever besvarat enkätundersökningen och utav dessa 44 elever var det 18 killar och 25 tjejer som närvarade.

Personlig konsumtion av film

Av de 44 eleverna är det fem elever som inte tar del av film någon gång under en veckas tid, medan 17 elever svarar att de en till två gånger i veckan tar del av film. De resterade 22 elever tar del av film tre gånger eller fler under en veckas tid. Det är framför allt fiktiva spelfilmer som eleverna i Kalles klass väljer att ta del av i första hand, därefter kommer de verklighetsbaserade spelfilmerna och sist den dokumentära filmen. Vad gäller valet av dokumentärfilm skiljer sig resultatet åt mellan de båda klasserna, i vilka undersökningen skett. I den ena klassen, innehållande övervägande tjejer, väljer enbart åtta elever att varje vecka ta del av dokumentärfilmer mellan en till två gånger, medan antalet i den andra klassen, vilken innehåller övervägande killar, motsvarar tolv elever.

Flertalet elever anser att filmens betydelse vid förmedlingen av vår omvärld är stor då den är förmedlare av budskap, visar på nutidshistoria, historiska skeenden och framtidens samhälle samt debatterar viktiga ämnen. Men film kan också förmedla en osann bild av verkligheten eller historiska händelseförlopp, medföra att fördomar uppkommer och sprids samt att åskådaren genom film lär sig hur man som individ skall bete sig i samhället, vilket kan skapa normer och stereotypa människor. En elev menar att filmen kommer att konkurrera ut litteraturläsningen medan en annan elev anser att filmen inte är någon stor förmedlare av vår omvärld i jämförelse med Tv-mediets utbud.

Antalet elever som anser att det inte finns någon problematik med begreppet faktion är övervägande jämfört med antalet elever som anser att det finns en problematik kring filmernas blandning av fakta och fiktion. Eleverna menar nämligen att de fiktiva respektive faktabaserade scenerna är tydliga inslag i spelfilmerna och därmed kan åskådaren på ett enkelt sätt urskilja vad som är vad. Elever som anser att de ibland har svårt att urskilja vad som är fakta och fiktion grundar detta på att det i de verklighetsbaserade filmerna är svårt att urskilja vad som är vad, eftersom fiktionen ligger så nära verkligheten. Andra elever menar att svårigheten med att urskilja fakta från fiktion grundar sig på filmens genre.

Då det gäller elevernas inställning till om ett källkritiskt och analytiskt tänkande behövs vid mötet av en film, framkommer det att eleverna inte ser det som nödvändigt att anamma. Eftersom de anser att film endast erbjuder underhållning. En elev menar att film i skolan kräver detta kritiska och analytiska tänkande men inte filmen i den privata sfären. De elever som valt att besvara frågan med ett ja har bland annat motiverat det med att åskådaren annars lätt kan bli vilseledd samt att analys stimulerar intellektet. Men de elever som menar att man endast ibland behöver anamma de analytiska och kritiska redskapen motiverar sitt svar med att åskådarna har ett syfte med att titta på film samt att detta tänkande är beroende av filmgenre.

Filmen i svenskundervisningen

Eleverna menar att Kalle inför en filmvisning kort refererar filminnehållet och att de sedan under tiden, i mötet med framför allt dokumentärfilmer, kan få i uppgift att besvara en rad frågor utifrån filminnehållet. I de fall eleverna har haft i uppgift att analysera en film har Kalle, enligt eleverna, först introducerat hur eleverna ska göra en filmanalys och därefter har de tagit del av filmen. Bearbetningen av film sker genom filmanalys, diskussioner eller prov på filminnehållet.

Filmen används, enligt eleverna, också som ett komplement till litteraturen, det vill säga att filmen utifrån litteraturhistorian återspeglar det som diskuterats i undervisningen eller att Kalle visar en filmatiserad version av de litterära texter som eleverna tagit del av. Vidare menar vissa elever att filmen används för att få tiden att gå, som till exempel vid terminernas slut.

Hur elever lär utifrån film

Eftersom elever till Kalle genomför en filmanalys i årskurs ett svarar flertalet elever att de lärt sig hantera verktygen för att kunna göra en filmanalys. Vidare ser de filminslag i undervisningen som en variation som medför att alla sinnena aktiveras, eftersom de både läser, skriver, tittar och lyssnar. De menar även att filmen kan utgöra ett bra inslag i undervisningen för att illustrera något som kan vara svårt för läraren att visualisera.

Eleverna informerar att de tar del av nya infallsvinklar och ny fakta i mötet med dokumentärfilmer. Men tre elever anser att dokumentärfilmer innehåller allt för många fakta, vilka presenteras på en kort tid, och därmed anser de att det är svårt att tillgodogöra sig innehållet.

4.3 Analys av allmänna tendenser

Med utgångspunkt i vad som framkommit av intervju- och enkätresultatet kommer de allmänna tendenserna att presenteras under denna rubrik. Först sker en kort presentation av elevernas privata filmkonsumtion och därefter en jämförelse mellan vad lärarna anser att elever lär och vad eleverna själva anser att de lär utifrån filmundervisningen. Det sker även en jämförelse utifrån hur lärare anser att de bearbetar film i undervisningen samt hur eleverna anser att bearbetningen sker. Slutligen kommer även en jämförelse mellan lärarna att ske utifrån deras förhållningssätt till styrdokumentet i ämnet svenska.

4.3.1 Personlig konsumtion av film

Undersökningen visar att 34 elever av 73 tittar på film mer än tre tillfällen i veckan medan 32 elever svarar att de tar del av film en till två gånger i veckan. Dessutom säger sju elever att de aldrig tar del av film som text. Eleverna har då de svarat troligen utgått ifrån sin tillfälliga situation som studenter, vilket innebär att antalet filmer de tar del av under skollov eller vid sjukdom troligen hade höjt siffran för filmkonsumtion något. Det är dock intressant att notera att flertalet elever, nämligen 34, avsätter så mycket tid åt att ta del av film som text. Resultatet skulle kunna bero på att eleverna är uppväxta i mediasamhället och därmed är vana brukare av medier.

Enligt samtliga lärare intar elever ett mer positivt förhållningssätt till film än till litteratur dock är elevernas förhållningssätt till film som text något *slappare*, eftersom filmen enligt lärarna ses som ett avkopplingsmoment i undervisningen. Denna attityd avspeglar sig i enkäterna där eleverna menar att de skulle vilja ta del av mer film i svenskundervisningen samtidigt som flertalet uppger att film enbart är ett nöje. Precis som lärarna framhäver grundar sig denna attityd troligen i att eleverna under skolans gång aldrig kommit i kontakt med film som text utan endast film som belöning. Därmed har eleverna ingen erfarenhet av att bearbeta film som text och belysa denna ur olika perspektiv. Dessutom är film något som enligt eleverna är starkt förknippat med just avslappning.

4.3.2 Hur elever lär utifrån film

Lärarna menar att eleverna, eftersom ett av syftena med filmundervisningarna är att eleverna skall lära sig att analysera film, lär sig att analysera samt anamma analytiska begrepp. Det bekräftas också genom enkätsvaren där eleverna menar att de lärt sig att analysera, samt anammat kunskap kring den traditionella dramaturgiska utvecklingen i film. Dramaturgin är något som samtliga lärare eftersträvar att uppmärksamma för eleverna. Därmed bekräftar enkäterna att lärarnas syfte med undervisningen uppfyllts samt att de har utvecklat en förståelse för dramaturgin.

Lärarna menar att film som text är mer lättillgängligt för elever jämfört med den litterära texten. Består deras elevgrupper dessutom av lässvaga elever är film som text en bra utgångspunkt för att utveckla läsandet. De lässvaga eleverna har nämligen, enligt lärarna, lättare för att analysera och anamma analytiska redskap i mötet med film som text jämfört med den litterära texten. Utifrån filmanalysen är det sedan enklare för eleverna att genomföra en litterär analys. Inga elever lyfte fram film som ett redskap för att nå litteraturen på det sätt som lärarna menar, utan istället vill eleverna att filmen vid fler tillfällen skall utgöra jämförelsematerial till litteratur eller illustrera epoker, författare och ideal. Filmen används därmed av lärarna som ett hjälpmedel och som en tidsvinst för att utveckla elevernas analytiska förmåga, vilken sedan används i mötet med litteraturen. Eftersom lärarna troligen inte medvetandegör eleverna om kopplingen mellan filmanalys och litteraturanalys ser eleverna inte denna. Vidare saknar kanske elever kunskap om det vidgade textbegreppet och saknar därmed förståelse för att både film och litteratur ses som texter, vilka är jämställda varandra.

Tove menar att eleverna genom film lär sig någonting av sin omvärld, vilket eleverna styrker i enkäterna men det råder delade meningar mellan eleverna huruvida de skall inta ett

kritiskt förhållningssätt till det de lär via medier. Vidare säger Tove att en bild säger mer än tusen ord och Nilla menar att bilder har lättare för att dröja sig kvar i elevernas minne. I enkätundersökningen visar det sig att eleverna ser filmen som ett bra illustrationsmoment, eftersom eleverna stundtals anser att det är svårt att visualisera vad läraren försöker beskriva. Vid dessa tillfällen är filmen ett bra komplement. Vidare menar eleverna att film i undervisningen medför att flera sinnen aktiveras, vilket de ser som positivt. Förhållningssättet eleverna intar till film som illustrationsmedel grundar sig troligen på elevernas tidigare möten med film som text i skolan. Dessutom återspeglar deras svar att film som illustration även förekommer i den nuvarande undervisningen.

Nilla och Kalle anser att eleverna genom filmundervisningen lär sig argumentationsteknik, eftersom de ibland får i uppgift att utifrån filmens innehåll diskutera och argumentera i olika livsfrågor. Detta bekräftas till viss del av eleverna då de menar att de lär sig att se livsfrågor ur olika infallsvinklar. Intressant att notera är att eleverna inte alls anser sig utveckla sin argumentationsteknik trots att de genom gruppdiskussioner ibland bearbetar filmer. Eleverna gör därmed ingen koppling mellan diskussionerna de för och den argumentationsteknik de besitter. Detta kan bero på att diskussioner är ett så vanligt förekommande moment i elevernas vardag att de inte reflekterar över att de argumenterar för sin åsikt.

Vidare menar både Nilla och Kalle att eleverna lär sig någonting av den tidsepok som skildras i filmerna, vilket eleverna också bekräftar genom att svara att de lär sig mycket ny fakta genom att ta del av filmer som *Levande litteratur*. Eleverna lyfter fram att de dessutom lär sig att skriva recensioner, referat och reportage. Några elever menade också att de lär sig att skriva uppsatser, vilket inte framkom av lärarintervjuerna.

På frågan om vilken betydelse filmen har vid förmedlingen av vår omvärld, menar majoriteten av eleverna att betydelsen är stor och att vi utifrån film lär oss samhällets normer och ideal. Dessutom får vi inblick i andra människors öden, länder och kulturer. På frågan om vad de lär sig utifrån filmerna i svenskundervisningen väljer eleverna att enbart ta upp sådant som dramaturgi och analytiska begrepp och att de lär sig skriva olika textgenrer. De nämner ingenting angående ovanstående, det vill säga att bland annat normer och ideal förmedlas genom film.

Med utgångspunkt i elevernas svar framgår det att de endast i viss mån har utvecklat en förmåga att reflektera över vad de lärt sig. Framför allt menar eleverna att deras analytiska förmåga utvecklats samt att de lärt sig skriva olika textgenrer. Vad gäller

argumentationstekniken och det källkritiska tänkandet ser eleverna inte sin personliga utveckling lika tydligt, vilket kan bero på att lärandet och elevens egen utveckling blir mer tydlig då de skriftliga texterna bearbetas.

4.3.3 *Filmen i svenskundervisningen*

Både lärare och elever fick besvara frågan hur de bearbetar film i svenskundervisningen och resultatet på frågan var snarlikt. Enkätsvaren bekräftar det som framkommit i intervjuerna med tillägg att lärarna dessutom bearbetar filmerna i än större utsträckning än vad som framkommit av intervjuerna. Skillnaderna i svaret kan bero på att lärarna inför intervjuerna inte förberett sina svar. Vid intervjutillfället har kanske den enskilda läraren haft svårt att komma ihåg vilka moment som bearbetats i den specifika klassen.

Tove arbetar framför allt med film utifrån det analytiska och dramaturgiska förhållningssättet, vilket bekräftas av eleverna som dessutom menar att de i filmundervisningen vid något tillfälle även skrivit recensioner.

Nilla arbetar med film ur ett analytiskt och dramaturgiskt perspektiv, men filmen används även som en jämförande text till litteraturen, där det är elevernas uppgift att ta ställning till olika infallsvinklar i texterna. Exemplet är *Utvandrarna* där eleverna skulle ta ställning för vilken Karl-Oskarkarakter de sympatiserade mest med. Nillas elever menar, utöver vad som framkommit av intervjun, att Nilla inför varje filmvisning, precis som Tove, gör en kort filmpresentation. Vidare framkommer det av enkäterna att Nilla vid något tillfälle även delat ut frågor, vilka eleverna ska besvara under filmens gång.

Vad gäller Kalles bearbetning av film i undervisningen bekräftar enkätsvaren enbart det som framkommit i intervjun, nämligen att film analyseras utifrån dess innehåll, att film används för att illustrera tidsepoker och författares liv samt att filmatiserade verk jämförs med litterära texter. Vidare svarar både han och eleverna att filmen används som utfyllnad i slutet av en termin. Intressant att notera är att samtliga tre lärare menar att tidsbristen i ämnet svenska är ett problem och det är på grund av denna tidsbrist som film ibland väljs bort. Dock visar det sig att Kalle ändå i slutet av en termin har tid att visa film som belöning.

Intervjuerna visar att de tre lärarna väljer att förhålla sig till och bearbeta filmen på tre olika sätt, dock är Nilla och Tove mer lika i sitt förhållningssätt. Denna skillnad i förhållningssättet beror troligen på vad de tre lärarna anser att kursen Svenska B bör innehålla samt deras förhållningssätt till det vidgade textbegreppet.

Samtliga tre lärare arbetar på ett likvärdigt sätt utifrån filmen som berättande källa då det är elevernas uppgift att analysera dramaturgin, karaktärerna och miljön. Därmed får filmen som historisk källa inget utrymme i svenskundervisningen och enligt samtliga tre lärare bör film som historisk källa istället bearbetas i filmkunskapskursen eller som i Nillas fall i historieundervisningen. Dock menar Kalle att han i sin undervisning väljer att belysa filmens produktionskontext om den framställts på ett tydligt sätt i filmen. Film som berättande källa bearbetas dels som text i egen rätt, dels med syfte att användas som hjälpmedel då eleverna skall ta sig an den litterära texten. I detta fall blir film som text en tidsvinst för lärarna, vilket kanske bör utnyttjats mer i svenskundervisningen.

Både Nilla och Tove har samma vision med sin undervisning, nämligen att eleverna skall ta del av filmer som de troligen inte möter i sin vardagskonsumtion. Framför allt väljer Tove att arbeta med episkt lyriska filmer, vilka kräver en djupare tolkning av eleverna samt visar på att de inte är lika självklara i sin dramaturgiska uppbyggnad som hollywoodfilmerna.

4.3.4 Ett källkritiskt och analytiskt förhållningssätt till film

Intressant att notera är att flertalet elever inte säger sig behöva ett källkritiskt och analyserande tänkande i mötet med film. Detta trots att de tidigare i enkäten svarat att de tror att filmen har en stor betydelse vid förmedlingen av omvärlden samt att vi påverkas av denna förmedling. Därmed säger eleverna emot sig själva. Hälften av eleverna anser dock att åskådaren i mötet med film, varje gång eller beroende på genre, måste inta ett källkritiskt och analyserande förhållningssätt. Denna grupp elever menar också att filmen både kan vara ett positivt och negativt medium vid förmedlingen av omvärlden, eftersom filmen kan manipulera åskådaren, förmedla osanningar och fördomar. Trots resultatet kan utfallet innebära att de elever som inte anser sig behöva ett källkritiskt och analytiskt tänkande i mötet med film har anammat detta synsätt men besitter förmågan att välja huruvida de ska avstå från användandet av synsättet eller ej.

Utifrån det källkritiska och analytiska förhållningssättet kan två elevgrupper urskiljas, vilka även kan kopplas till diskussionen angående faktionsbegreppet. Den grupp elever som anser att de inte behöver anamma ett källkritiskt och analytiskt tänkande i mötet med film menar också att de inte ser några svårigheter med att urskilja vad som är fakta och vad som är fiktion. De motiverar detta med att om regissören gjort ett bra jobb med filmen, har han underlättat för åskådaren att urskilja fakta från fiktion. Detta till skillnad från den andra gruppen som anser att fiktion är ett problematiskt begrepp och menar att om regissören gjort

ett bra jobb ska det för åskådaren vara svårt att urskilja vad som är fakta och fiktion. Detta då det är regissörens jobb att vilseleda åskådaren. Frågan är dock om elevgrupp ett verkligen anammat ett källkritiskt tänkande eller om de endast tror sig ha anammat detta. Med utgångspunkt i elevernas intagningspoäng vid de olika teoretiska linjerna förefaller det dock vara så att eleverna anammat ett källkritiskt tänkande men inte har förmågan att se regissörens arbete bakom filmen.

Intressant att notera i detta sammanhang är att ingen av lärarna arbetar utifrån att medvetandegöra eleverna om problematiken med begreppet fiktion. Tove menar att hon själv känner sig frustrerad över att inte kunna särskilja fakta från fiktion i fiktionstexter. Detta till skillnad från eleverna som anser att fiktionen inte är något bekymmer. Vidare har Nilla nyligen bearbetat filmen *Monster*, utifrån vilken hon klargjorde för eleverna att filmen baseras på en sann historia men att skildringen av personerna inte nödvändigtvis är sanningsenlig. Kalle väljer att aldrig arbeta med fiktionstexter i sin undervisning, men ser en fördel med detta arbetssätt i filmkunskapskursen. Både Kalle och Tove menar att elever inte har några större svårigheter med att urskilja fakta från fiktion. Tove ger som exempel att eleverna har en stor förståelse för att dokumentärsåporna inte är verklighetstroga. Frågan är dock om lärarna vet att eleverna har kunskap om faktionsbegreppet och hur de skall förhålla sig till detta begrepp eller om de enbart tror sig veta. I denna uppsats förefaller dock lärarnas svar vara sanningsenliga eftersom de under ett års tid fått en fördjupad förståelse för elevernas källkritiska och analytiska förmåga.

Intressant hade varit att göra en jämförelse med elever i de yngre åldrarna för att konstatera att gymnasieeleverna i denna studie har ett bra källkritiskt förhållningssätt och att valet av att inte använda detta förhållningssätt, i mötet med film, är medvetet.

4.3.5 Det vidgade textbegreppet

Vad gäller det vidgade textbegreppet kan två förhållningssätt till begreppet skönjas. Det första innebär att filmen, precis som det sägs i kursplanen, enligt Tove och Nilla jämförs med den litterära texten. Det andra förhållningssättet är, enligt Kalle, att filmen endast skall ses som ett hjälpmedel i undervisningen. Kalle menar att filmen enbart skall användas för att elevernas kunskaper kring litteratur, författare, dramaturgi, analysredskap, och kritiskt tänkande skall öka. Detta förhållningssätt grundar han på att elever i sin vardag tar del av mycket film och därför skall inte timmarna i svenskämnet användas till ytterligare filmstudier. Han menar att text är text och att fokus istället borde ligga på att stärka den litterära texten i undervisningen, eftersom den troligen kommer att konkurreras ut av filmen. Kalles syn på den utkonkurrerade

litteraturen intas även av en elev. Frågan är dock om denna elev presenterat en egen åsikt eller om eleven påverkats av sin undervisade lärare.

De olika förhållningssätten som lärarna intar grundar sig på hur de väljer att tolka det vidgade textbegreppet. Kalle menar att textbegreppet enbart ska ses som ett hjälpmedel för att uppnå kursens mål medan de två kvinnorna menar att film som text och den litterära texten är jämställda varandra och därmed ska analyseras och studeras i förhållande till varandra.

Kalle menar att filmen redan har status i undervisningen men, enligt Tove och Nilla, är synen på film utifrån resterande kollegium relativt nedvärderade. Framför allt menar de övriga lärarna att film är ett sätt för läraren att slippa planera och bearbeta sina lektioner. Tove däremot menar att filmen i svenskämnet bör stärkas, eftersom alla elever inte har tillgång till att läsa kursen filmkunskap. Kanske antar även de övriga kollegorna Kalles förhållningssätt till filmmediet, det vill säga att film redan har status. Dessutom intar kanske dessa kollegor även Kalles syn på att filmmediet konkurrerar ut litteraturen. Dock menar två lärare i denna undersökning att synen på film i undervisningen är nedvärderande, vilket förefaller vara en rimlig anledning till varför film inte används i så stor utsträckning i svenskämnet.

Tove och Nilla tror att detta förhållningssätt till film, bland kollegorna, beror på lärarnas ålder samt deras okunskap angående film som text. Nilla medger att hon efter fortbildningsdagarna vid bland annat Svenska Filminstitutet har fler argument för varför hon skall och kan visa film i sin undervisning. Dessutom menar hon att hon nu vet hur hon skall behandla filmmediet i klassrummet. Problematiken med att film som text får ett litet utrymme i svenskundervisningen bero troligast på att de undervisande lärarna saknar kunskap om film som text och hur film kan bearbetas. Om lärarna saknar kunskap kring filmmediet blir därmed film som text och den litterära texten inte jämställda varandra.

5 Diskussion utifrån film som text

Denna studie tar sin utgångspunkt i det relativt nya vidgade textbegreppet, som återfinns i kursplanen för svenska. Enligt Bergman har en debatt förts utifrån det vidgade textbegreppet där medierna i svenskundervisningen fått träda tillbaka för det högkulturella innehållet⁶⁶, vilken enligt Persson är mer ideologiskt, estetiskt och moraliskt än mediernas textinnehåll.⁶⁷

Med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet är syftet med denna uppsats är att studera huruvida film som text idag, år 2007, kan likställas med den litterära texten i

⁶⁶ Bergman, 2005, s. 29.

⁶⁷ Persson, 2002, s. 19.

svenskundervisningen. Eller om filmmediet fortfarande, som Forskarna benämner det, anses vara av låg status i förhållande till den litterära texten.

I diskussionen kommer det empiriska resultatet av intervju- och enkätundersökningarna att lyftas fram för diskussion och problematisering i förhållande till det som tidigare framgått i forskningsbakgrunden. Diskussionen utgår ifrån den tidigare presenterade frågeställningen nämligen:

- Vilket förhållningssätt intar undervisande svensklärare till det vidgade textbegreppet, och då framför allt film som text, samt hur avspeglar sig detta förhållningssätt i undervisningen?
- Hur väljer svensklärarna att bearbeta filmerna innehållsmässigt och ur ett lärandeperspektiv?
- Hur ser eleverna på svensklärarnas filmundervisning samt vad anser sig eleverna lära av film som text?

Då frågeställningarna till sin helhet är något långa kommer de att kortas ned för att i diskussionen utgöra lämpliga underrubriker.

Vidare kommer det under denna rubrik även att ske en metoddiskussion, vilken följs av en redovisning angående de konsekvenser som denna studie får för yrkesrollen. Slutligen presenteras förslag till ytterligare forskning inom ämnet.

5.1 Förhållningssättet till det vidgade textbegreppet

Förhållningssättet till det vidgade textbegreppet skiljer sig något åt mellan de tre intervjuade lärarna och mellan alla svensklärare, vilka arbetar på den för undersökningen utvalda skolan. Tove menar att hon, utifrån den nationella kursplanen i Svenska, jämställer film som text med den litterära texten. Detta förhållningssätt intar även Nilla, men både Tove och Nilla menar att den litterära texten är den dominerande i undervisningssammanhang, eftersom det är den litterära texten som utgör styrdokumentens tyngdpunkt. Kalle å andra sidan intar ett kritiskt förhållningssätt till det vidgade textbegreppet, vilket han motiverar med att filmen redan har en hög status i undervisningssammanhang och därmed inte behöver inrymmas i ett vidgat textbegrepp. Istället anser Kalle att lärarna borde inrikta undervisningen på att locka fram läslusten hos elever, eftersom han befarar att den skönlitterära läsningen kommer att konkurreras ut av filmmediet. Thompson menar dock att det mediasamhälle, vilket eleverna är aktiva deltagare av, har medfört att symbolsystem i litteraturen inte är tillräcklig källa till

ny kunskap. För att skapa narrativ fantasi, empati och sympati måste eleverna lära sig hantera medierna och relatera dessa till sina erfarenheter.⁶⁸

Denna studie visar därmed på att filmens roll i undervisning är beroende av lärarnas förhållningssätt till det vidgade textbegreppet och definitionen av detta begrepp, inte till huruvida lärarna tidigare undervisat och undervisar i kursen filmkunskap. Vidare är också den enskilde lärarens förhållningssätt till vad som ska inrymmas i svenskämnet av stor betydelse. Kalle menar att han valt att bli svensklärare inte mediepedagog, dock kan man ju ifrågasätta om inte förhållningssättet till vad som bör inrymmas i svenskämnet ska utvecklas i takt med samhällets utveckling.

Det har i denna undersökning även framkommit att det kritiska förhållningssättet till film som text framförallt förs fram av den etablerade och något äldre lärarkåren. Detta grundar sig, enligt Tove och Nilla, på att de inte tagit del av någon utbildning inom filmmediet och därmed saknar kunskap, erfarenhet och självförtroende för att våga använda sig av film i undervisningen. Genom fortbildningsdagar vid Svenska Filminstitutet har både Tove och Nilla inhämtat nya kunskaper angående filmmediet. Dessa kurser har, enligt Nilla, stärkt hennes självförtroende och idag bearbetar hon mer frekvent film i sin undervisning. Nillas uttalande visar därmed på samma resultat som Koppfledt redovisat utifrån den osäkra mediepedagogen.⁶⁹

5.2 Filmen som text i undervisningssammanhang

Det framkommer i undersökningen att lärarnas urval av film sker utifrån det personliga intresset av den enskilda filmen samt utifrån undervisningens syfte och målgrupp. Framför allt är det fiktiva spelfilmer och dokumentärfilmer som behandlas i undervisningssammanhang. Det är enbart Nilla som vid ett fåtal tillfällen valt att visa verklighetsbaserade spelfilmer. Detta val grundar sig på att Tove och Kalle inte själva ser de verklighetsbaserade filmerna som relevanta i undervisningssammanhang. Tove väljer att utgå ifrån det analytiska perspektivet och använder då fiktiva spelfilmer, medan Kalle använder fiktiva filmer som jämförelsematerial till litterära texter samt dokumentärfilmer för att illustrera företeelser. Kanske vore en variation av filmurvalet önskvärt.

⁶⁸ Årheim, 2005b, s. 126.

⁶⁹ Olson & Boreson, 2004, s. 16f.

5.2.1 Film som illustration, utfyllnad och jämförelse

Bergman och Olin-Scheller visar i sin forskning att svensklärare antar tre olika förhållningssätt till film i undervisningen nämligen: *film som illustration*, *film som utfyllnad* och *film som jämförelse*.⁷⁰

Filmen som illustration används, enligt Olin-Scheller, vid bearbetningen av litteraturhistoria för att läraren ska illustrera de tidsepoker, ideal och klassiska verk som behandlats. Hon menar vidare att filmen i detta fall endast i liten utsträckning bearbetas, eftersom den snarast ses som en förenklad väg till att ta del av den klassiska litterära texten.⁷¹

Av de tre informanterna är det endast Tove som inte väljer att arbeta med *film som illustration* i sin undervisning, eftersom hon intagit det analytiska perspektivet på film. Film som illustration är något som förekommer i både Nillas och Kalles undervisning kopplat till det innehåll som Olin-Scheller lyfter fram. Dock menar både Nilla och Kalle, i motsats till Olin-Schellers forskningsresultat, att de alltid bearbetar de filmer som eleverna tagit del av i undervisningen. I Nillas undervisning sker denna bearbetning genom diskussioner utifrån filminnehållet, referat-, recension- och reportageskrivning, medan det i Kalles undervisning sker bearbetning genom att eleverna refererar eller besvarar en rad frågor som ställts utifrån filminnehållet. Frågorna ligger ibland dessutom till grund för eventuella provfrågor. Kalle menar dock att han mycket sparsamt använder sig av film som illustration, eftersom eleverna snarast ser filmvisningen som en vilopaus.

Detta förhållningssätt som lärarna intar till film som illustration i undervisningen återspeglas i elevernas enkätsvar då de menar att film visas i undervisningssammanhang för att visualisera litterära tidsepoker.

Filmen som utfyllnad förekommer, enligt Olin-Scheller, ofta vid tematiska arbetsområden och används som inledning vid temat eller som en sammanfattande avslutning på temat. Utifrån detta arbetssätt bearbetas filmen i obetydlig skala och istället menar lärarna att syftet med filmvisningen är att eleverna ska få en personlig upplevelse.⁷²

Det är enbart Kalle som vid några tillfällen i sin undervisning använder *filmen som utfyllnad*. Dock sker denna utfyllnad inte vid något tematiskt arbetsområde, utan istället sker filmvisning som utfyllnad i slutet av terminen, som en belöning till eleverna. Detta bekräftar

⁷⁰ Bergman, 2005, s. 39.

Olin-Scheller, 2006, s. 113.

⁷¹ Olin-Scheller, 2006, s. 113.

⁷² Olin-Scheller, 2006, s. 113.

de övriga två lärarna samt den enkätundersökning som gjorts utifrån Kalles elever. Filmen ses som en belöning till eleverna då kursen går mot sitt slut, vilket medför att filmsalen på den berörda skolan tenderar att vara mer uppbokad i slutet av en termin.

Studien visar alltså på att det endast är en lärare som väljer att använda film som utfyllnad men denna utfyllnad sker inte i enlighet med vad Olin-Scheller bedömer som utfyllnad. Istället väljer Kalle, och många av hans kollegor, att använda film som belöning till eleverna för att fylla ut de resterande kurstimmar vid ett terminsslut.

Då svensklärare i sin undervisning utgår ifrån *film som jämförelse* innebär det enligt Olin-Scheller att lärarna jämför en litterär text, vilken ofta ses som den riktiga versionen, med en filmatiserad version av denna text. Bearbetningen förefaller vara att eleverna skall varsebli var i filmen åskådaren kan skönja den litterära versionen.⁷³ Även Bergman intar detta förhållningssätt då hennes forskning visar att film enbart tjänar som jämförelsematerial i undervisningen.⁷⁴

Samtliga tre lärare använder sig, enligt denna studie, av *film som jämförelse*, eftersom de menar att de i sin undervisning gör jämförelser mellan litterära verk och filmatiseringar av dessa. De arbetar utifrån analysperspektivet då de tillsammans med eleverna bearbetar de båda texterna. Tove väljer att låta eleverna, utifrån texterna, jämföra och analysera de olika miljöerna och karaktärerna i förhållande till varandra. Medan Nilla och Kalle menar att eleverna utifrån de båda texterna även ska kunna argumentera för vilken version de förhåller sig mest positiva till.

Nyligen har både Tove och Nilla arbetat med film som jämförelse, utifrån Vilhelm Mobergs *Utvandrarna*, där eleverna fick möjlighet att till och med göra en textjämförelse mellan tre olika texter. Det framgick tydligt under intervjun att den litterära versionen inte förmedlades som den enda riktiga.

Även om samtliga lärare förhåller sig till det som Olin-Scheller benämner film som jämförelse så framkommer det genom denna studie att lärarna på ett mycket medvetet sätt väljer att bearbeta filmen i undervisningen genom att göra analyser av de enskilda texterna och jämförelser dem emellan.

Med utgångspunkt i denna studie motsätter jag mig till viss del Olin-Schellers forskningsresultat, vilket grundar sig på studier mellan åren 2001 och 2004. De tre

⁷³ Olin-Scheller, 2006, s. 113.

⁷⁴ Bergman, 2005, s. 29.

informerarna, som ligger till grund för denna studie, samt deras elever menar att filmer som visas i undervisningen bearbetas i syfte att eleverna skall utveckla ett analytiskt tänkande, sitt skriftspråk samt förmågan att särskilja textgenrer. Dessutom förefaller film som utfyllnad i detta fall snarast innefattas av film som belöning.

Kanske hade detta resultat blivit ett annat om studien varit större eller om valet fallit på andra informanter men framför allt hade kanske utfallet blivit ett annat om det i denna studie, som i Olin-Schellers, funnits observationer.

5.2.2 Bearbetning av film som text utifrån olika infallsvinklar

Dokumentärfilmen har enligt forskare en annan relation till verkligheten än spelfilmen och därmed förväntar sig åskådaren att de bilder denne möts av i filmen är faktiska händelser som inträffat. Det åskådaren dock ofta förbiser är att regissören bakom filmatiseringen gjort medvetna val av miljö, vilka händelser som ska skildras, vilka intervjuer som ska bekräfta den vinkel filmen antagit av händelsen i fråga och så vidare.⁷⁵

Samtliga tre undervisande lärare använder sig mer eller mindre av dokumentärfilmen i sin undervisning för att illustrera det som bearbetats inom ramen för svenskämnet, vilket bekräftas i enkätundersökningen där det framgår att dokumentärfilmer finns i undervisningen. Kalle förefaller dock vara den lärare som i jämförelse med Tove och Nilla visar rikligast med dokumentära filmer. Tove visar som tidigare nämnts mest fiktiva spelfilmer medan Nilla framför allt problematiserar dokumentärfilmen i ämnet historia. Vidare svarar samtliga tre lärare mig, då de alla undervisat i kursen filmkunskap, att det sker en fördjupning av dokumentärfilmens problematik och historik i filmkunskapskursen.

Vidare problematiserar de och bearbetar den dokumentära filmen i undervisningen så att eleverna ska, som Tove uttryckte det, få en ökad förståelse för att kameran ljuger. Det är, enligt Tove, hennes uppgift att fostra eleverna till kritiska och demokratiska medborgare. Enkätundersökningen bekräftar att eleverna är medvetna om att de i mötet med dokumentärfilmer måste inta ett kritiskt förhållningssätt, eftersom regissören kan vinkla innehållet för att till exempel glorifiera historiska skeenden.

Denna studie visar därmed att lärarna är medvetna om problematiken med de dokumentära filmerna och väljer att medvetandegöra sina elever om denna problematik, vilket styrks genom enkätundersökningarna.

⁷⁵ Braaten, m.fl., 1997, s. 196.

Enligt Braaten, m.fl., har den klassiska hollywoodfilmen varit en normgivare för filmproducenter oavsett nationstillhörighet. Den klassiska hollywoodfilmen inleds med ett anslag där huvudpersonerna, eventuella biroller, miljön och huvudkonflikten presenteras. Anslaget följs av en fördjupning av konflikten vilken trappas upp mellan goda och onda karaktärer för att slutligen nå ett klimax eller en vändpunkt. Efter vändpunkten avslutas filmen med en konfliktlösning samt en sammanfattning av konflikten.⁷⁶

För att förtydliga denna dramaturgiska uppbyggnad väljer samtliga lärare att tillsammans med eleverna analysera traditionella hollywoodfilmer. Tove menar att hon i sin undervisning tillåter eleverna att själva välja vilken hollywoodfilm som ska analyseras utifrån den dramaturgiska uppbyggnaden. Detta sker för att eleverna ska medvetandegöras om att även den bästa hollywoodfilmen är uppbyggd på detta sätt. Nilla menar att hon tillsammans med eleverna ibland väljer att analysera innehållet i ett anslag för att vid mötet av nästa skönlitterära bok analysera inledningen av denna. Enligt Nilla kan analysen av filmens anslag medföra att eleverna på ett enklare sätt kan analysera inledningen av en skönlitterär bok.

Enkätundersökningen visar att en del elever anser sig ha anammat kunskap kring den dramaturgiska utvecklingen i en hollywoodfilm, men ingen elev ger exempel på vad dramaturgin innebär i praktiken.

Lärarna som ligger till grund för denna studie väljer alltså på ett medvetet sätt att förtydliga den dramaturgiska uppbyggnaden av en hollywoodfilm för att medvetandegöra eleverna om att flertalet filmer, vilka de tar del av, är uppbyggda på samma premisser. Därmed har de intagit samma förhållningssätt till hollywoodfilmen, som presenteras i denna studie.

Enligt Årheim, har litteraturen länge varit den främsta texten vid förmedlingen av berättelser, vilket enligt henne grundar sig i argumentet att litteratur tränar oss i att utveckla ett inre bildskapande.⁷⁷ Ett forskningsresultat som kan bekräftas med denna studie då Kalle uttryckligen anser att eleverna skall träna sitt inre filmskapande istället för att på ett lättillgängligt sätt ta del av film som text. Då de tränat upp sitt inre filmskapande, menar Kalle, att eleverna troligen har utvecklat sin läslust.

Årheim ställer sig frågande till om inte regissörens bildskapande kan ge, för åskådaren, nya perspektiv på tillvaron. Därför menar hon att film och litteratur inte ska värderas i förhållande till varandra utan snarare skall respektive texts berättarstrategier analyseras i

⁷⁶ Braaten, m.fl., 1997, s. 89.

⁷⁷ Årheim, 2003, s. 102.

ljuset av varandra.⁷⁸ Samtliga tre informanter utgår ifrån att analysera de båda texterna i ljuset av varandra men Kalle menar att han framför allt använder film som hjälpmedel och endast vid ett par tillfällen, så som vid om bearbetningen av *Odysseen*, använder film som text. Detta förhållningssätt grundar sig återigen på respektive lärares syn på det vidgade textbegreppet.

Bearbetningen av filmen som berättande källa sker i denna studie framför allt utifrån narratologin, det vill säga hur berättelsen, *the Story*, genom olika berättarknep förs fram för att resultera i *the Plot*.⁷⁹ Det är dock främst Genettes ena punkt som lärarna väljer att utgå ifrån, nämligen vem som är filmens fokalisator och hur denne sedan som karaktär utvecklas under filmens gång. Vidare bearbetas till viss del även det som Braaten, m.fl., benämner *mise-en-scène* då diskussioner och analyser sker utifrån miljön i filmen. Vad gäller kinematografen (bildbeskrivning), filmljudets och redigeringens betydelse för upplevelsen av en film⁸⁰ bearbetas detta enligt samtliga lärare på filmkunskapskursen.

Undersökningen visar att de undervisande lärarna främst utgår ifrån film som berättande källa och studerar filmen som text i viss mån utifrån narratologin. Eventuellt skulle den narratologiska infallsvinkeln på film som text utgöra ett än större inslag i svenskundervisningen, eftersom det genom narratologin sker en tydlig koppling mellan film och litteratur utifrån det som Årheim benämner berättarstrategier.⁸¹ Dock bör kanske filmundervisningen i svenskämnet medvetandegöra eleverna om kinematografins, filmljudets och redigeringens betydelse för åskådarens upplevelse. Däremot bör eventuell fördjupning inom dessa infallsvinklar kanske ske, så som framkommit genom informanterna, i filmkunskapskursen. I detta sammanhang bör även film som text ses som en tidsvinst. Med utgångspunkt i filmmediet vinner troligen läraren mer tid eftersom eleverna enligt denna studie har lättare för att analysera film som text än den litterära texten. Tar analysen sin början i en för eleverna bekant text för att sen övergå till den litterära texten har läraren troligen gjort en stor tidsvinst.

Enligt Jönsson och Zander säger en film mer om sin produktionskontext än om den tidsepok som framställs i spelfilmen. Zander menar att det finns de filmskapare som på ett medvetet sätt valt att skildra sina egna samtida värderingar. Men vanligast är att filmskapare försöker

⁷⁸ Årheim, 2003, s. 103.

⁷⁹ Barry, 2002, s. 222.

⁸⁰ Braaten, 1997, s. 13-35.

⁸¹ Årheim, 2003, s. 103.

återge en tidsepok på ett korrekt sätt men att inslag av rådande samhällsvärderingar är ofrånkomliga.⁸²

Att visa på film som källa till sin produktionskontext är ett förhållningssätt som samtliga tre informanter menar bör innefattas i filmkunskapskursen. Nilla ser dock som historielärare fördelen med att arbeta utifrån detta perspektiv i historieundervisningen, vilket historiedidaktikern Zander argumenterar för. Kalle menar dock att han, då produktionskontexten på ett tydligt sätt lyser igenom i de filmer som bearbetas, väljer att lyfta produktionskontexten till diskussion.

Resultatet av denna studie visar att svensklärarna ofta använder film för att illustrera tidsepoker, till exempel medeltiden, för att visa på historiska miljöer och ideal. En illustration som till viss del är felaktig eftersom det är 1900- och 2000-talets regissörer och samhällsideal som lyser igenom i filmen. Därmed är det problematiskt att lärarna i sin undervisning inte lyfter fram detta Jönssons och Zanders förhållningssätt till film, eftersom lärarna via film bland annat illustrerar historiska miljöer utifrån en nutida syn.

5.2.3 Fakta, fiktion eller faktion?

Under 1960-talet växte begreppet faktion fram inom litteraturen. Begreppet syftar till att fakta och fiktion förs samman i olika textgenrer, där de verkliga händelserna speglas på ett sådant dramatiskt sätt att läsaren ständigt pendlar mellan det fiktiva och icke-fiktiva. Enligt Jansson används faktionen framför allt i TV- och filmmediets texter där producenterna förenar berättandet med intervjuer och rekonstruktioner för att förhöja sanningshalten i det berättade.⁸³ Denna problematik återfinns i filmexemplet *JFK*, vilken Jönsson lyfter fram i sin avhandling. Jönsson och Zander menar att om åskådaren inte kan skilja på fakta och fiktion i historiska filmer samt tar innehållet för att var allena rådande kan detta medföra att samhället i framtiden förmedlas en tillrättalagd version av det historiska händelseförloppet.⁸⁴ En problematik som Olin-Scheller lyfter fram då hon i sin undersökning menar att elever idag ser TV-mediets faktionsframställning som en objektiv bild av verkligheten.⁸⁵

Faktionsbegreppet utgör i denna undersökning en del av det källkritiska perspektivet nämligen att eleverna skall bli medvetna om att regissörer på ett medvetet sätt väljer att förhöja sanningen i den text som visas genom faktainslag.

⁸² Zander, 2004, s. 137.

⁸³ Jansson, 2002, s. 72f.

⁸⁴ Jönsson, 2004, s. 177f.

Zander, 2004, s. 128.

⁸⁵ Olin-Scheller, 2006, s. 211.

Faktionsbegreppet var för de undervisande lärarna, då det presenterade vid intervjun, något nytt och samtliga tre informanter delgav att de inte arbetar utifrån att göra eleverna medvetna om problematiken med att regissörerna förenar fakta och fiktion.

Tove delgav att hon personligen inte läser faktionslitteratur, eftersom hon känner frustration över att inte kunna särskilja fakta från fiktion. Därmed arbetar inte Tove alls med faktionen i sin undervisning men menar att elever inte har några problem med att kritiskt granska till exempel dokumentärsåporna. Enligt henne är eleverna medvetna om att dessa dokumentärsåpor innehållsmässigt styrs upp av producenterna.

Kalle väljer att inte alls bearbeta filmer eller litteratur innehållande faktion men ser fördelen med att arbeta utifrån detta förhållningssätt i kursen filmkunskap. Han väljer även att ifrågasätta Olin-Schellers forskningsresultat som visar att elever ser faktionsframställningar som en objektiv bild av verkligheten, då Kalle menar att de elever han undervisar har anammat de källkritiska redskap som krävs i mötet med medietexter.

Nilla väljer att vid några enstaka tillfällen visa verklighetsbaserade filmer, vilka ligger till grund för diskussioner kring livsfrågor. Vid bearbetningen av dessa filmer förtydligar hon för eleverna att endast historien, som ligger till grund för filmen, är sann medan kläder, ideal, åsikter och miljöer till stor del utgör fiktion. Hon problematiserar därmed inte begreppet faktion men gör eleverna källkritiskt medvetna om att allt som redovisas i filmen inte är fakta.

Resultatet av enkätundersökningen visar att två grupper kan urskiljas, med utgångspunkt i faktionsbegreppet. Den första gruppen elever anser att det inte finns någon problematik med begreppet faktion, eftersom de med lätthet kan urskilja fakta från fiktion. Detta framför allt om regissören gjort ett bra arbete med filmatisering och redigering. Den andra gruppen medger dock att om regissören gjort ett bra jobb med filmatiseringen och redigeringen är det oerhört svårt att skilja fakta från fiktion. Vidare menar de också att det beroende på genre är mer eller mindre svårt att urskilja fakta från fiktion. Intressant att notera är att samtliga forskare som i denna uppsats lyfts fram menar att det blir allt svårare att särskilja fakta från fiktion, eftersom regissörer på ett medvetet sätt väljer hur innehållet ska framställas. Enligt Zander skall Steven Spielberg, utifrån filmen *Rädda menige Rayan*, ha yttrat meningen ”Gör vi vårt arbete ordentligt, kommer biobesökarna att tro att vi faktiskt var på plats på stranden på D-dagen”.⁸⁶

⁸⁶ Zander, 2004, s. 127.

Frågan är då om första elevgruppen, trots sitt uttalande, har förmåga att särskilja fakta från fiktion eller om de endast tror sig ha denna förmåga och i praktiken inte kan utöva den. Detta i jämförelse med andra gruppen som menar att problematiken finns och att de i praktiken inte alltid kan urskilja fakta från fiktion. Jansson menar dock att faktionsfilmerna eventuellt kan utveckla åskådarnas kritiska förhållningssätt⁸⁷, vilket resultatet i denna studie skulle kunna visa på. Eftersom eleverna idag är uppväxta i ett mediasamhälle har de kanske redan i tidig ålder utvecklat ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till den information de tar in.

Ponera att samtliga elever utvecklat ett källkritiskt förhållningssätt som medför att de till stor del kan urskilja fakta från fiktion och därmed inte ser medietexter som en objektiv beskrivning av verkligheten så motbevisar det Olin-Schellers, Zanders och Jönsson forskningsresultat.

Låt oss då säga att den första gruppen elever ännu inte anammat ett djupare källkritiskt tänkande, med utgångspunkt i deras uttalade angående regissörens arbete, så motbevisar denna studie ändå Olin-Schellers, Zanders och Jönssons resultat, eftersom hälften av eleverna i enkätundersökningen visar på ett källkritiskt förhållningssätt. Dessutom framgår det genom intervjuerna att eleverna har ett väl utvecklat källkritiskt tänkande.

Om eleverna har ett väl utvecklat källkritiskt tänkande och kan särskilja på vad som är fakta och fiktion i en text är det därmed inte nödvändigt att lärarna skall arbeta utifrån faktionsbegreppet i sin undervisning.

5.3 Vad elever lär utifrån film

I de nationella kursplanerna för Svenska A och B finns det en betoning på den språkliga utvecklingen samt att eleverna genom muntlig och skriftlig kommunikation skall göra sig förstådd med sin omvärld. Säljö menar att språket är centralt för inhämtning av kunskap och erfarenhet.⁸⁸

Utifrån enkätundersökningen framkom det att flertalet elever menade att de genom att ta del av film stimulerar och utvecklar fler sinnen i jämförelse med lärarens föreläsningar. Därmed menar eleverna att de genom att lyssna, läsa och samtidigt anteckna tar del av innehållet på mer än ett sätt, vilket troligen leder till en språklig utveckling.

⁸⁷ Jansson, 2002, s. 95f.

⁸⁸ Säljö, 2000, s. 66.

Utifrån Appleyards modell över hur en läsare utvecklas från barnsben till vuxen ålder framgår det att ungdomar vid tolv års ålder intagit rollen läsare som tänkare, vilken innebär att läsaren ställer krav på textens realism. Men för att utvecklas till en vad Appleyard benämner tolkande läsare måste läsaren få en ökad förståelse för att texten skapas i samspel med läsaren.⁸⁹

Med utgångspunkt i begreppet litterär repertoar, menar Olin-Scheller, att läsaren skapar sig förståelse för texters berättarstrukturer, tomrum samt intertexter även i en vidare bemärkelse och inte enbart inom den litterära texten.⁹⁰

Att utveckla eleverna till tolkande läsare sker i samtliga lärares undervisning. Tove menar att det är pedagogens ansvar att lära eleverna att se bakom texten och därför väljer hon att arbeta med de episkt lyriska filmerna då dessa jämfört med hollywoodfilmerna tvingar åskådaren till tolkning. Dessutom menar Tove att de episkt lyriska filmerna inte väcker samma reaktion och känslor hos samtliga åskådare, vilket också är vanligt i hollywoodproduktionerna. Hon ser därmed dessa filmer som en bra utgångspunkt för att analysera och tolka film som text.

Appleyard menar att litteraturundervisningen i skolan utgör ett viktigt inslag för att eleverna ska utveckla de olika läsarrollerna.⁹¹ Utifrån Olin-Schellers litterära repertoar kan de olika läsarrollerna i denna studie även anammas i mötet med film, eftersom informanterna på ett medvetet sätt arbetar för att eleverna ska bli goda tolkare av film som text. Studien visar även att filmen synes vara ett hjälpmedel för att få lässvaga elever att uppnå de analytiska redskap som krävs i mötet med de litterära texterna. Vilket även kan relateras till Danielssons undersökning som visar att de elever, vilka är svaga inom de teoretiska ämnena, ofta har goda kunskaper kring bild, ljud och text.⁹²

Vad gäller eleverna i denna undersökning framgår det att flertalet elever anser att de, efter filmanalysen som skett i undervisningen, anammat analytiska verktyg för att på egen hand kunna genomföra ytterligare filmanalyser.

Koppfeldt menar att eleverna behöver utveckla en medievetenhet, vilken förbättras genom att eleverna lär sig utforska innehållet i medierna och utvecklar en förståelse för hur medierna på ett medvetet sätt sprider sitt budskap genom en kombination av bilder, ljud och text.⁹³ Utifrån intervjuundersökningen framkommer det att lärarna i denna studie arbetar med att studera

⁸⁹ Olin-Scheller, 2006, s. 36f.

⁹⁰ Olin-Scheller, s. 29ff.

⁹¹ Olin-Scheller, 2006, s. 37.

⁹² Olson & Boreson, 2004, s. 56f.

⁹³ Olson & Boreson, 2004, s. 13.

filmmediets innehåll, inte hur detta sprider sitt budskap. Det är i arbetet med de dokumentära filmerna som problematiken med filmens budskapsspridning lyfts fram. Därmed är framförallt i filmkunskapskursen som medievetenheten gör sig gällande.

Koppfeldts medievetenhet kan förenas med det källkritiska tänkande som elever enligt kursplanen ska utveckla. På frågan angående vilken betydelse filmen har vid förmedlingen av vår omvärld anser eleverna att denna förmedling är stor och att vi genom filmen tar del av andra människors liv, kultur och samhällen. Samtidigt menar eleverna att film förmedlar normer och ideal, vilka kan medföra att stereotypa människor utvecklas. Trots att eleverna visar på att de är medvetna om filmens betydelse vid förmedlingen av omvärlden anser flertalet elever att ett källkritiskt förhållningssätt inte är nödvändigt vid mötet av film, eftersom de ser film som ett nöje. Medan en annan grupp elever anser att ett källkritiskt och analytiskt tänkande är nödvändigt i mötet med alla filmer. Frågan är dock om den första gruppen elever anser att de inte lär sig något av de fiktiva spelfilmerna eller om de har utvecklat en förmåga att inta ett kritiskt förhållningssätt då filminnehållet kräver detta. I denna studie intas det senare synsättet på elevernas källkritiska förmåga. Eleverna bör nämligen ha utvecklat ett visst kritiskt tänkande då medelvärdet för intagningspoängen på respektive linje var 207, 247 och 296 av max 320 poäng.

Slutligen visar enkätundersökningen också att eleverna bekräftar att de lärt sig något utifrån respektive lärares bearbetningsmetod av filmerna. Beroende på hur filmen bearbetas har till exempel eleverna i Nillas klass utvecklat sin förmåga att även skriva recensioner, referat och reportage, det vill säga de har inte bara utvecklat sin analytiska förmåga.

5.4 Metoddiskussion

I forskningsbakgrunden har sovring skett utifrån den forskning som finns tillgänglig angående problematiken med faktionstexter, bearbetningsmetoder av film i klassrummet samt filmen i allmänhet. Därmed har troligen betydelsefull forskning förbisetts, vilket skulle kunna ha gett denna studie ett annat resultat. Vidare finns inte mycket forskning tillgänglig angående hur elever lär utifrån film som text. Däremot finns det oerhört mycket material som beskriver hur elever lär genom att själva tillverka film. Ett större utbud av lärandeteorier kring film som text hade troligen medfört en annan vinklig och resultat av denna studie.

Den metod som legat till grund för denna undersökning är den semistrukturerade intervjun och enkäter innehållande, som Denscombe benämner det, fakta- och åsiktsfrågor. Väl

medveten om problematiken med dessa två metoder, så har valet av metod för denna studie varit väl fungerande, eftersom studiens djup var att föredra framför dess ytlighet.

Eventuellt hade resultatet av informanternas svar tett sig annorlunda om de i förväg hade tagit del av intervjuunderlaget. Det visade sig nämligen, utifrån enkätundersökningen, att eleverna presenterade ytterligare information angående bearbetning av film i svenskundervisningen, vilken inte framgick av intervjuerna. Hade lärarna i förväg tagit del av intervjuunderlaget hade de kanske kunnat ge, ett för denna studie, fylligare och djupare svar. Dock ställer jag mig frågande till om dessa informanter tagit sig tid till att bearbeta frågorna innan intervjun.

Fråga 6 i intervjuunderlaget, se bilaga 1, är oerhört öppen och kanske borde denna fråga ha varit mer strukturerad genom utarbetade följdfrågor. Detta för att på ett än djupare plan ta del av hur lärare i sin svenskundervisning bearbetar texten film.

Givetvis hade observationer varit att föredra men denna möjlighet fanns inte, eftersom ingen av lärarna arbetade med film i undervisningen under pågående studie. Dock vore det önskvärt, eftersom resultatet eventuellt hade blivit ett annat. Denna studie förlitar sig på att det samtliga informanter svarat sanningsenligt.

Enkätundersökningen var till sitt omfång stor och så även den enskilda enkäten. Men trots att enkäten ställde krav på utredande svar från besvarades dessa på ett omfångsrikt och innehållsrikt sätt. Dock borde det ha funnits ytterligare en fråga som anknöt till elevernas förhållningssätt till litteratur respektive film i undervisningen och privatlivet. Detta för att studera om även eleverna anser att litteraturen i jämförelse med filmen har en högre status i undervisningen och i den privata sfären.

Hade denna studie genomförts ytterligare en gång, med samma informanter, hade troligen utfallet blivit det samma men med viss reservation för eventuella fördjupningar av vissa intervjufrågor. Eventuellt hade utfallet blivit ett annat om andra informanter på samma skola valts ut till undersökningen, eftersom två av studiens tre lärare genomgått fortbildningar angående filmens roll i undervisningen. Dessa fortbildningar har dessutom påverkat svenskundervisningens innehåll enligt informanterna. Vidare hade troligen studien också fått ett annat utfall beroende på vilket förhållningssätt olika pedagoger har till det vidgade textbegreppet. Önskvärt vore att genomföra en undersökning innehållande flertalet informanter från olika skolor samt informanter i olika åldrar för att studera vilket resultatet blivit i förhållande till denna studie.

Då resultatet grundar sig på ett fåtal informanter, vilka samtliga befinner sig vid samma skola, har därmed inga generaliseringar kunnat ske utan det är enbart de tendenser som framkommit under studiens gång som lyfts fram.

Denna studie tar sin utgångspunkt i det vidgade textbegreppet med syfte att påvisa huruvida film som text kan likställas med den litterära texten i svenskundervisningen eller om filmmediet, i förhållande till texten, fortfarande anses vara av låg status. Konstateras kan att filmen, i två av tre lärares undervisning, anses vara en text jämställd med den litterära. Men att filmen ännu inte får lika stort utrymme i undervisningen som den litterära texten. Ett resultat som är intressant med tanke på att filmen ända sedan *Lgy 69* och *Lgr 70* haft ett tydligt utrymme i kursplanen.

Trots vissa brister i genomförande av undersökningen anses syftet, som legat till grund för denna studie, vara uppfyllt.

5.5 Konsekvenser för lärarrollen och förslag till ytterligare forskning

I kursplanerna *Lgr 69* och *Lgy 70* framkom det att film och TV-undervisning skulle ske, så väl praktiskt som teoretiskt, inom ramen för svenskämnet. Filmens roll i undervisningssammanhang utvecklades genom åren för att slutligen, genom den reviderade kursplanen år 2000, likställas med den litterära texten. Dock visar forskning på att filmens roll i svenskundervisningen fortfarande är undanskymd och anses vara av låg status i förhållande till den litterära texten, trots att det vidgade textbegreppet nu har varit etablerat en längre tid.

Denna studie visar att två av tre lärare jämställer den litterära texten med film som text, vilken därför bör studeras som en egen enhet. Fortfarande är det dock den litterära texten som dominerar undervisningen, trots att filmen ända sedan kursplanerna *Lgy 69* och *Lgr 70* har haft ett visst utrymme i ämnet svenska. Vidare visar studien också att lärare inte väljer att tolka innehållet i styrdokumentet på ett likartat sätt. Detta får konsekvenser för undervisningsinnehållet och därmed även för elevernas kunskapsinhämtning.

Det framkommer även att de undervisande lärarna delar in film i låg- och högkulturell film, det vill säga att lärarna vill bearbeta de filmer som eleverna troligen inte på egen hand tagit del av och därmed ställs den traditionella hollywoodfilmen åt sidan. Kanske kommer vi därför om några år på allvar diskutera huruvida den populärkulturella filmen ska få utrymme i undervisningen eller ej, i förhållande till den högkulturella filmen.

Den undersökning som nu genomförts skulle kunna utvecklas genom att bland annat göra en jämförelse mellan de lärare som undervisar elever i äldre och yngre åldrar, för att ta del av deras syn på det vidgade textbegreppet och film som text.

Vidare hade det varit av intresse att undersöka huruvida det enbart är yngre lärare som i större utsträckning använder sig av film i svenskundervisningen eller om Tove och Nillas tes kan motbevisas.

Avslutningsvis hade forskning angående hur elever lär av film som text varit önskvärt att ta del av, då denna forskning idag inte är omfattande.

6 Sammanfattning

Inom svenskämnet finns det vidgade textbegreppet, vilket innebär att text inte längre enbart är skriven text utan att bland annat film kan likställas med den litterära texten. Denna studie tar sin utgångspunkt i filmens roll i svenskundervisningen där tidigare forskning visar att filmens inträde i svenskundervisningen skedde genom Lgy 69 och Lgr 70 men att filmens roll i svenskundervisningen, trots åren som gått och vidgningen av begreppet text, fortfarande anses vara av mindre värde än den litterära texten.

Med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet är syftet med denna uppsats är att studera huruvida film som text idag, år 2007, kan likställas med den litterära texten i svenskundervisningen. Eller om filmmediet fortfarande, som Forskarna benämner det, anses vara av låg status i förhållande till den litterära texten. Med syftet och frågeställningen som utgångspunkt presenteras forskningsbakgrunden där förslag ges till hur svenskläraren eventuellt skulle kunna arbeta med filmen i undervisningen men även problematiken med filmmediet presenteras. Dock sker endast en kort presentation av lärandeteorier, eftersom forskning angående hur elever lär utifrån film som text ej är omfattande.

Metoden som valdes för denna studie är den semistrukturerade intervjun samt enkätundersökning innehållande åsikts- och faktafrågor. Intervjuerna har skett utifrån tre svensklärare, vilka samtliga arbetar på samma gymnasieskola. Enkätundersökningen genomfördes med de elever vilka undervisas av de intervjuade lärarna och därmed har ett medvetet urval av elever skett.

Undersökningen visar att två av studiens tre pedagoger förhåller sig till det vidgade textbegreppet genom att ha jämställt den litterära texten med film som text. En av pedagogerna menar dock att det vidgade textbegreppet inte är ett nödvändigt begrepp i kursplanen, eftersom filmen som medium vunnit intåg i alla ämnen. De två kvinnliga lärarna

ser filmen som en fristående enhet, vilken kan bearbetas på ett likartat sätt som litteraturen, medan den manliga läraren menar att film i stort sett endast tjänar som hjälpmedel för att nå litteraturen. Därmed intar de undervisande lärarna olika förhållningssätt till det vidgade textbegreppet, detta trots att samtliga lärare undervisar eller undervisat i filmkunskap och därifrån besitter kunskaper kring film som text. I stället grundar sig filmens status, i ämnet svenska, på den enskilde lärarens förhållningssätt till ämnet svenska och det vidgade textbegreppet samt till vad som i svenskämnet ska studeras och bearbetas av eleverna. Vidare framkommer det också att filmens status i svenskundervisningen grundar sig på huruvida den undervisande läraren har kunskap inom filmmediet eller ej. I denna undersökning framgår det därmed att film som text fått en högre status i svenskundervisningen men tilldelas ändå inte lika stort utrymme som den litterära texten.

Samtliga tre lärare väljer att utifrån filmen utveckla elevernas analytiska förmåga, vilket bekräftas av enkätundersökningen som gjorts bland de 73 eleverna. Eleverna anser att de genom filmundervisningen lärt sig hantera analytiska redskap. Utifrån det analytiska perspektivet studerar samtliga tre lärare filmens dramaturgiska uppbyggnad, vilket bekräftas av somliga elever som menar att de lärt sig hur en film vanligtvis är uppbyggd. Vidare sker analysen framför allt utifrån film som berättande källa där narratologin till viss del ligger till grund. Dock sker aldrig en analys utifrån faktionsbegreppet, det vill säga hur fakta församman med fiktion, eller film som historiska källa, det vill säga vad filmen säger om sin produktionskontext.

Resultatet av undersökningen visar att då de tre lärarna väljer att bearbeta filmer i undervisningen sker detta framför allt utifrån film som berättande källa. Den manliga läraren tenderar dock att vara den som i förhållande till de två kvinnliga lärarna minst bearbetar filmen i sin undervisning.

Enkätundersökningen bekräftar och delger till viss del ytterligare information angående hur filmen bearbetas i undervisningen samt visar på att flertalet elever anser att de ej behöver ha ett källkritiskt och analytiskt tänkande i mötet med film. Vilket de motiverar med att film är ett nöje. Nästan lika många elever anser att ett källkritiskt och analytiskt tänkande behövs i varje mötet med en film. Detta resultat visar antingen på att samtliga elever har ett källkritiskt och analytiskt förhållningssätt men väljer att vissa situationer inte anamma detta, eller så visar resultatet på att endast hälften av de 73 eleverna har utvecklat detta förhållningssätt. Denna studie utgår dock ifrån att åtminstone flertalet elever har utvecklat ett källkritiskt och analytiskt förhållningssätt samt att eleverna har förmågan att besluta i vilka situationer som detta förhållningssätt ska anammas. Därmed har eleverna även genom de tre intervjuade

lärarnas undervisning utvecklat detta tänkande i mötet med film. Att eleverna ser film som nöje kan bero på att de tidigare i sin utbildning till stor del mött film som belöning, vilket inte kräver någonting av dem.

Undersökningen grundar sig inte på att förringa svensklärarnas arbete utan snarare motsäga den forskning som menar att synen på film i svenskundervisningen fortfarande är nedvärderande. Till viss del har denna forskning kunnat motsägas men undersökningen visar också på att denna problematik finns än idag trots att filmen sedan *Lgy 69* och *Lgr 70* haft en tydlig roll i svenskundervisningen samt att det vidgade textbegreppet sedan 2000 jämställer den litterära texten med film som text.

7 Avslutning

I inledningen begrundade jag problematiken med att lärarutbildningen inte undervisar blivande lärare med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet och att jag som blivande lärare därför på egen hand förväntas kunna undervisa utifrån detta begrepp. Denna problematik är ett led i att filmens status endast långsamt höjs i svenskämnet ute på gymnasieskolorna. Denna studie visar nämligen på att de lärare som genomgått fortbildningar, vilka behandlade filmens roll i undervisningen, på ett djupare sätt bearbetar filmen som text i undervisningen. Därmed används inte film enbart som hjälpmedel.

Det vidgade textbegreppet kan ses som ett steg i en utveckling där det den litterära texten inte längre är allenarådande, vilket är positivt, eftersom samhället utvecklas och ställer krav på kritiska och analytiska mediebrukare. Det är skolans uppdrag att utbilda medievetande elever, eftersom eleverna först då de förhåller sig källkritiska till medierna kan bli demokratiska medborgare. Pedagogen ska utgå ifrån elevernas erfarenheter och eftersom elever idag inhämtar kunskap från medier bör pedagogen arbeta utifrån medierna samt medvetandegöra eleverna om dess problematik. Därmed är det min förhoppning att inte enbart filmmediet utan även andra medier ska få större utrymme i svenskämnet och inrymmas i definitionen av det vidgade textbegreppet. Men det ställer krav på att lärare har utbildning inom dessa medier eller åtminstone har kunskap att som mediepedagog kunna problematisera medierna och dess innehåll.

Referenser

- Barry, Peter, 2002, *Beginning theory. An introduction to literary and cultural theory*, Manchester: Manchester University Press, ISBN: 0-7190-6268-3
- Bergman, Lotta, 2005, "Svenskämnet och de kulturella förändringarna", *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*, Svenskläraryrörelsens årsskrift 2005, Red. Sofia Ask, Stockholm: Natur och Kultur, ISBN: 91-27-63395-0
- Blom, Margot, 2001, *Film för lust och lärande*, Stockholm: Statens Skolverk, Svenska Filminstitutet, Liber
- Braaten, Lars Thomas, Kulset, Stig, Solum, Ove, 1997, *Inledning till filmstudier. Historia, teori och analys*, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 91-44-60821-7
- Denscombe, Martyn, 2000, *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Lund: Studentlitteratur, ISBN:91-44-01280-2
- Ellvin, Madeleine, Red., 2006, *Ord och bild ger mening. Om literacy i förskola och skola*, Svenskläraryrörelsens årsskrift, Stockholm: Natur & Kultur, 91-27-63386-1
- Englund, Boel & Svensson, Jan, 2003, "Sakprosa och samhälle", *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, Red. Boel Englund & Per Ledin, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 91-44-03096-7
- Forsling, Karin & Hörberg, Lasse, 2003, "KOM-M/IT-projektet – det vidgade textbegreppet i en specialpedagogisk skolvardag", *Texter och så vidare – det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola*. Svenskläraryrörelsens årsskrift 2003, Red. Richard Nordberg, Stockholm: Natur och Kultur, ISBN: 91-7504-145-6
- Jansson, Bo G., 2002, *Världen i berättelsen. Narratologi och berättarkonst i mediaåldern*, Falun: Högskolan Dalarna, andra upplagan, ISBN: 91-89020-15-4
- Johansson-Smaragdi, Ulla & Jönsson, Annelis, 3/2002, *TV och bokläsning – samspel eller konkurrens? Bokens ställning i mediekonkurrensen över tre decennier*, Rapporter om utbildning, Malmö, Malmö Högskola: Lärarutbildningens reprocentral, ISSN: 1101-7643
- Josefsson, Gunlög, 2001, *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*, Lund: Studentlitteratur, ISBN:91-44-02106-2
- Jönsson, Mats, 2004, *Film och historia. Historisk hollywoodfilm 1960-2000*, Lund: KFS, ISBN:91-628-5971-4
- Ledin, Per & Selander, Staffan, 2003, "Institution, text och genre", *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, Red. Boel Englund & Per Ledin, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 91-7504-145-6
- Olin-Scheller, Christina, 2005, "Såpor, Strindberg och Sagan om ringen. Några perspektiv på gymnasieelevers litterära repertoarer", *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*,

- Svenskläraryrskriften 2005, Red. Sofia Ask, Stockholm: Natur och Kultur, ISBN: 91-27-63395-0
- Olin-Scheller, Christina, 2006, *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*, Karlstad: Universitetstryckeriet, ISBN: 91-7063-098-4
- Olson, Kristin & Boreson, Cecilia, 2004, *Medieresor. Om medier för pedagoger*. Medieresor utges av UR i samarbete med Myndigheten för skolutveckling och Svenska Filminstitutet, Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB, ISBN: 91-25-04000-6
- Persson, Magnus, 2002, *Kampen om högt och lågt. Studier i den sena nittonhundratalets romanens förhållande till masskulturen och moderniteten*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, ISBN: 91-7139-571-7
- Stukát, Staffan, 2005, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 91-44-03615-9
- Säljö, Roger, 2000, *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*, Stockholm: Prisma, ISBN: 91-518-3728-5
- Trost, Jan, 2001, *Enkätboken*, Lund: Studentlitteratur, Andra upplagan, ISBN: 91-44-01816-9
- Trost, Jan, 2005, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur, Tredje upplagan, ISBN: 91-44-03802-X
- Werner, Lars, 2001, *Grundskolans regelbok 2001/2002 – Skollagen i utdrag. Läroplanen, Grundskoleförordningen. Kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Norstedts juridiska AB, ISBN: 91-39-10510-5
- Zander, Ulf, 2004, "Det förflutna på vitaduken. Film som historieförmedlare", *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*, Red. Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 91-44-03417-2
- Årheim, Annette, 2003, "Kompetens och attityd i mångkulturella klassrum. Litteraturens möjligheter och begränsningar", *Texter och så vidare. Det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola*, Svenskläraryrskriften 2003, Red. Richard Nordberg, Stockholm: Natur och Kultur, ISBN: 91-7504-145-6
- Årheim, Annette, 2005a, "Det ska ha hänt i verkligheten. Om den självbiografiska genren i litteraturundervisningen", *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*, Svenskläraryrskriften 2005, Red. Sofia Ask, Stockholm: Natur och Kultur, ISBN: 91-27-63395-0
- Årheim, Annette, 2005b, *Medier och identitet. I gymnasisters mångkulturella vardag*, Licentiatavhandling i litteraturvetenskap: alternativet svenska med didaktisk inriktning, Växjö: Växjö Universitet

Internetkällor

Skolverket, 2000, ämnesbeskrivning över ämnet Svenska, hämtat på skolverkets hemsida,

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=8&skolform=21&id=SV&extraId=>, 070411

Nationalencyklopedin, sökord: fakta, hämtat från <http://www.ne.se>, 070411

Nationalencyklopedin, sökord: fiktion, hämtat från <http://www.ne.se>, , 070411

Nationalencyklopedin, sökord: text, hämtat från <http://www.ne.se>, 070411

Bilaga 1. Intervjufrågor angående film

1. Berätta lite om dig själv och skolan du arbetar på. (Ämnen du undervisar i, ålder på dig och eleverna, antal elever, vilka program som finns på skolan)
2. Med utgångspunkt i det vidgade textbegreppet har denna studie som syfte att studera hur svensklärare använder sig av film i sin undervisning. Vilka konsumtionsvanor har du av film? (Fiktiva spelfilmer, verklighetsbaserade spelfilmer och dokumentärer)
3. Använder du dig av film i din svenskundervisning och i så fall vilka filmer?
4. Hur sker urvalet av film i din undervisning? Finns det någon typ av film som dominerar ditt urval?
5. Lånar du film via AV-centralen, köper ni in visningsrätt eller väljer du att enbart visa citat? Hur ofta lånar du film från AV-centralen och hur ser deras utbud ut? Köper den enskilda läraren eller hela skolan in visningsrätt på film och vad kostar det? Vad innebär citatregeln?
6. Hur väljer du att bearbeta film i svenskundervisningen?
7. Vad anser du att eleverna lär sig av studera film?
8. Vilken inställning anser du att eleverna har till film i undervisningen?
9. Ser du fördelar respektive nackdelar med elevers filmkunskaper i klassrummet?
10. Ser du någon skillnad i elevernas intresse och förhållningssätt till litteratur respektive film?
11. En film så väl som en självbiografisk bok innehåller både fakta och fiktion. Kombinationen av fakta och fiktion benämns faktion i forskningen. Vad gör du i din

undervisning för att eleverna skall bli medvetna om problematiken med att fakta och fiktion blandas?

12. Använder du film som berättande källa? Diskuterar du tillsammans med dina hur filmen berättas? (Berättarknep)
13. Använder du film som historisk källa, dvs. visar du på att en film säger mer om sin produktionskontext än den tid som återspeglas i texten. Om hur väljer du i så fall att bearbeta detta med eleverna?
14. Hur ser lärare i allmänhet på film i förhållande till litteraturen i svenskundervisningen? Hur ser du själv på denna relation mellan det som benämns hög- respektive lågkultur?
15. I kursplanen för svenska omnämns begreppet det vidgade textbegreppet, hur förhåller du dig till detta begrepp i undervisningen? Dvs. vilken text är i din undervisning den dominerande?
16. Hur kommer filmen till uttryck i era lokala kursplaner? Dvs. vilket utrymme får filmen i förhållande till litteraturen och hur ställer du dig till detta?
17. Hur förhåller du dig till film i dina övriga ämnen?

Bilaga 2. Enkätundersökning angående film

Enkätundersökning angående film i svenskundervisningen

I enkäten ska ni besvara frågorna utifrån den svenskundervisning som bedrivs just nu – inte hur er svenskundervisning har sett ut under er tidigare skolgång!

Ringa in: Kille Tjej

Vilket program studerar du vid? _____

Vilken gren inom programmet studerar du vid? _____

1. Hur intresserad är du av svenskämnet?

Ringa in ditt alternativ!

Inte alls intresserad

1

2

3

4

5

6

Mycket intresserad

2. Ser ni på film i svenskundervisningen?

- Ja (gå vidare till fråga 3)
- Nej (gå vidare till fråga 4)

3a. Om du svarade ja på fråga 2, vilka filmer har du tagit del av i svenskundervisningen?

3b. Hur bearbetade ni filmerna i undervisningen, dvs. hur arbetade ni med filmerna före och efter filmvisningen?

3c. Vilken typ av film visas främst i svenskundervisningen?

- Spelfilm innehållande enbart en fiktionsberättelse (påhittad historia)
- Verklighetsbaserad spelfilm
- Dokumentärfilmer
- Övriga filmer: _____

3d. Anser du att du lär dig något av filmundervisning i svenska? Varför/varför inte?

4. Kan du ge tips på filmer som skulle kunna användas i svenskundervisningen? Vilka i så fall? Motivera gärna varför filmerna skulle kunna passa!

5. Forskare talar i dag om något som heter faktion dvs. när fiktion (påhittad historia) blandas med verkliga dokumentära inslag. Tycker du att det är svårt att urskilja vad som är fakta respektive fiktion i en film? Varför/varför inte?

5. Hur ofta ser du på film under en vecka?

Ringa in ditt alternativ!

- 0 gånger/vecka
- 1-2 gånger/vecka
- 2-3 gånger/vecka
- 3-4 gånger/vecka
- 4-5 gånger/vecka
- 5 gånger/vecka eller fler

6a. Hur ofta ser du på spelfilmer, dvs. spelfilmer innehållande en fiktiv (påhittad) historia, under en vecka?

Ringa in ditt alternativ!

- 0 gånger/vecka
- 1-2 gånger/vecka
- 2-3 gånger/vecka
- 3-4 gånger/vecka
- 4-5 gånger/vecka
- 5 gånger/vecka eller fler

6b. Hur ofta ser du på en verklighetsbaserad spelfilm under en vecka?

Ringa in ditt alternativ!

- 0 gånger/vecka
- 1-2 gånger/vecka
- 2-3 gånger/vecka
- 3-4 gånger/vecka
- 4-5 gånger/vecka
- 5 gånger/vecka eller fler

6c. Hur ofta ser du på en dokumentärfilm under en vecka?

Ringa in ditt alternativ!

- 0 gånger/vecka
- 1-2 gånger/vecka
- 2-3 gånger/vecka
- 3-4 gånger/vecka
- 4-5 gånger/vecka
- 5 gånger/vecka eller fler

7. Vilken typ av film ser du helst och varför?

8. Vad krävs av en film för att du skall anse att den är bra?

9. Vilken betydelse tror du att filmen har vid förmedlingen av vår omvärld?

10. Anser du att du lär dig någonting om andra kulturer, människor, samhällen, historia etc. genom att titta på film, i så fall vad?

11. Anser du att du behöver ett källkritisk och analytiskt tänkande i mötet med film, varför/varför inte?

Tack för din medverkan i enkätundersökningen!!

Jessica Gustavsson